

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Katedra obecné antropologie

Bc. Jana Tucakovič
Paměť a identita Václavského náměstí

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Marek Halbich, Ph.D.

Praha 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 6.1.2023

Bc. Jana Tucakovič

Poděkování

V první řadě děkuji vedoucímu práce PhDr. Marku Halbichovi, Ph.D., za jeho podporu, trpělivost a pomoc při psaní této práce. Děkuji všem zúčastněným stranám, které mi věnovaly svůj čas a ochotu. Děkuji také mé rodině a manželovi, Ivanu Tucakoviči.

Abstrakt

Práce představuje Václavské náměstí jako prostor symbolického významu pro českou společnost. Historická perspektiva napomáhá porozumění vývoje místa a jeho jedinečného postavení. Současný prostor je předmětem komodifikace v oblasti turismu. Oficiální paměť je v tomto prostoru reprezentována skrze veřejné historické výstavy a rituály spojené se sametovou revolucí. Tato paměť je v kontextu války na Ukrajině aktualizována na boj za demokratické hodnoty. Protesty a manifestace konané na náměstí v souvislosti s válkou vyjadřují identitu české společnosti z pozic establishmentu a disentu. V práci jsou tyto rozpory zkoumány skrze společná témata – strach a válka, nenávist a solidarita, cenzura a dezinformace.

Klíčová slova

Václavské náměstí, komodifikace, paměť, rituál, demonstrace, válka, identita, společnost, ideologie, propaganda

Abstract

The subject of the thesis is a representation of Wenceslas Square as a space of symbolic importance for Czech society. Historical perspective is conducive to understanding of such unique status. Contemporary space is a subject of commodification in the tourism area. Official memory is represented via public historical exhibitions and rituals connected to the Velvet Revolution. This memory is being updated in context of the war in Ukraine as a fight for democratic values. Protests and manifestations, happening at the square, express the identity of Czech society with connection to the war from positions of establishment and dissent. Within the thesis the contradictions are being examined through common topics - fear and war, hate and solidarity, censorship and disinformation.

Keywords

Wenceslas Square, commodification, memory, ritual, demonstration, war, identity, society, ideology, propaganda

Obsah

1. Úvod.....	str. 7
2. Teoretická část.....	str. 9
3. Metodologie, pozicionalita a etika.....	str. 16
4. Historická část.....	str. 20
4.1 Mytologická fáze.....	str. 21
4.2 Období obrozenectví.....	str. 22
4.3 Od vzniku Československa.....	str. 24
5. Etnografická část.....	str. 28
5.1 Náměstí jako prostor.....	str. 28
5.2 Náměstí jako místo paměti.....	str. 35
5.2.1 Prostor paměti.....	str. 35
5.2.2 Výstavy jako oficiální paměť.....	str. 37
5.2.3 Paměť sametové revoluce.....	str. 39
5.2.4 Uctění památky obětí komunismu.....	str. 44
5.3 Náměstí jako prostor pro vyjádření identity.....	str. 45
5.3.1 Strach a válka.....	str. 49
5.3.2 Nenávist a solidarita.....	str. 56
5.3.3 Cenzura a dezinformace.....	str. 65
6. Závěr.....	str. 70
7. Bibliografie.....	str. 73

1. Úvod

Václavské náměstí je symbolické místo v České republice. Jeho rozloha, historie a geografické umístění nejen v centru hlavního města, ale i v dostupném centru malé republiky, z něj dělá přímo pódium pro politické vyjednávání. Je to hlavní místo demonstrací, které často probíhají i v jiných městech republiky, ale zárodek, ústřední aktéři a online přenos je vždy z tohoto místa. Pokud je demonstrace například na Palackého náměstí, kde se svolávají bez ohlášení, vždy se jedná o menší, sociálně užší shromáždění, jehož tématem je jednotlivá událost či změna. Pokud se demonstrace koná na Letné, znamená to, že již měla základ na Václavském náměstí a bylo třeba ji rozšířit na větší prostranství pro větší publikum. V případě Staroměstského náměstí se demonstrace týkají spíše kulturní sféry než politické. Demonstrace před Úřadem vlády České republiky jsou zacíleny na konkrétní lidi a akty a také mají často oporu v prostoru Václavského náměstí.

Samotné místo se stalo výkladní skříní turismu a obchodu. Prostor v poslední době prošel rekonstrukcí, která slouží především místním obchodním zájmům. I akce křesťanské tradice, vánoční, velikonoční a svatováclavské trhy nemají na místě svoji veřejnou podporu, protože většina Pražanů se stejně náměstí vyhýbá. Tato tradice ztratila na své autentičnosti a slouží místním komerčním zájmům.

Zároveň je náměstí vzpomínkovým a pietním prostorem. Paměť, která je na místě oživována, se týká státních svátků – 28. října, Dne vzniku samostatného československého státu, a 17. listopadu, Dne boje za svobodu a demokracii. Pořádají se zde vzpomínkové akce na významné dny boje proti komunistickému režimu, a to 21. srpna, kdy si lidé připomínají okupaci vojsky Varšavské smlouvy, nebo 16. ledna – den, kdy se v roce 1969 v horní části Václavského náměstí upálil Jan Palach. Přestože na Václavské náměstí ústí ulice Opletalova, oddělené oslavy na počest Mezinárodního dne studentstva spojené se vzpomínkou na pohřeb studenta Jana Opletala a nacistickou okupaci se nekonají a na oslavách při projevech 17. listopadu jsou zmiňovány spíše ve vztahu k pozdějším událostem. Václavské náměstí je tedy místem, kde se tvoří nebo přetváří národní identita, popřípadě si ji lidé zde připomínají.

Tato práce se zabývá, jak již název napovídá, pamětí a identitou, což jsou navzájem provázané entity našeho mentálního i sociálního sebepojetí, které nelze oddělit. Identita je utvářena na základě naší paměti, paměť je přetvářena na základě naší identity. Díky jedinečné konstelaci pamětního a identitotvorného charakteru místa můžeme vyvodit širší porozumění české společnosti. V práci se zaměřuji na dva hlavní narativy – jazyk oficiální a disidentský – a jejich dialog, který bude hlavním motivem analýzy o dění ve společnosti. K tomuto účelu jsem si vymežila tři základní témata, která oťrásají českou společnost – strach a válka, nenávisť a solidarita, cenzura a dezinformace. Přes rozpor mezi těmito jazyky můžeme nahlédnout pod povrch establishmentu a poodkrýt ideologické procesy nebo postupy v tvorbě veřejného mínění, tedy souhrnu názorů a hodnot, a porozumět motivům takového jednání. Tato práce má za účel odkrýt proces konstruování národní identity a manipulování pamětí pro potřeby tvorby společenského souhlasu. Tyto dva jazyky zkoumám prostřednictvím etnografického výzkumu, zúčastněného pozorování a rozhovorů.

28. října 2019 – před sochou sv. Václava začíná malá demonstrace za monarchii

2. Teoretická část

Igor Kopytoff nahlíží na komodity ne jako na neměnné objekty směny, ale jako na proces sociální transformace komodity, jejíž studium nazývá sociální biografii věcí. Z toho důvodu přináší koncept komodifikace, který uchopuje z procesuální perspektivy. Kopytoff argumentuje, že komodifikace je antikulturní proces. (Kopytoff 1986, s. 73) Z toho důvodu je potřeba vymezovat ve společnosti sakrální oblast, která nemůže být objektem směny. Takto například Václavské náměstí můžeme vnímat jako veřejný prostor, jako kulturní dědictví české společnosti, ale zároveň je prostor prostředkem pro zhodnocování peněz těch lidí, kteří mají na náměstí své zájmy. Můžeme zde pozorovat střet veřejného a privátního zájmu.

Jako příklad komodifikace náměstí můžeme uvést turismus. Doxey předložil iritační schéma ve vztahu hostitelské společnosti a turistů - irridex, dle kterého je možné číst, nakolik je společnost a její okolnosti saturovány turismem a jak se to projevuje ve vztahu mezi hostiteli a turisty. (Půtová 2019, s. 132)

Paměť je jedním ze základních pilířů identity jak osobní, tak společenské a historické. Maurice Halbwachs (1980) poprvé použil termín kolektivní paměť, jíž označil potřebu společnosti po sdílené minulosti, která by společnost stmelovala. Identita v procesu vzpomínání hraje ústřední roli, protože právě v jejím zájmu se paměť přehrává a ožívuje, ale i zapomíná (Misztal, 2003, s. 50). Paměť společnosti nám udává sémantický kód, mentální mapu sdílenou kolektivně. Vytváří univerzální, fundamentální struktury pro náš život ve společnosti (Connerton, 1989, s. 27) Právě v paměti je obsažena kontinuita, zvyky, konvence a řád společnosti, ve které žijeme.

Badatelským polem této práce je důležité pamětní a symbolické místo národního významu. Z toho vyplývá, že správnou strategií pro zkoumání bude zaměřit se na paměť oficiální, tedy tu paměť, která je implementována shora. Prostor pro kontrapaměť, tedy nastolování nové paměti, identity, vědění té části veřejnosti, která usiluje o změnu moci, není poskytnut vzhledem k vyhocenosti situace. Přesto můžeme pozorovat aktivní proces upevňování moci oficiálního diskurzu.

Důležitou součástí paměti je zapomínání. Historikové ze své svrchované pozice eliminují nepohodlná fakta, která se nehodí do platného narativu. Privilegiem historiků je jejich autoritativní postavení, které jim dovoluje konstruovat kánon, a zároveň je jejich pozice zpolitizovaná. Je to především viditelné při změně politického režimu, historické ruptuře. Čím agresivněji je nucené zapomínání implementováno, tím totalitárnější jsou aspirace režimu (Connerton, 1989). Přepisování historie a vytváření unitární paměti, jež jsou založeny na tom, co je společnosti vnucováno jako pravda, popsal Orwell ve své knize 1984 (2021, s. 44): „Kdo kontroluje minulost, kontroluje budoucnost: kdo kontroluje přítomnost, kontroluje minulost.“

Paměť se stává performativní skrze rituál. Podle Connertona se jedná o nedotknutelný kolektivní symbolický text, do kterého je vložen symbolický kapitál. Má mimetický charakter a spojuje nás s minulostí. Rituál je „pravidelná akce symbolického charakteru, která soustředí pozornost účastníků na ideové a emocionální objekty speciální významnosti“ (Connerton, 1989, 44). Foucault popisuje rituál jako ceremoniál moci ve formě zkušenosti, prožitku. Tím vykonává svoji moc a předkládá zúčastněným pravdu. Formu vědění přetváří v praktikování moci. Takto moc produkuje realitu (Foucault, 2000). Skrze rituály se identifikujeme se společností a přijímáme její narativ.

V tomto případě se zaměřuji na oslavy 17. listopadu a na cinkání klíči či Píseň pro Martu. Jedná se o novodobou „vynalezenou tradici“ (Hobsbawm and Ranger, 1992), která nás spojuje s minulostí v jednotném, pokračujícím narativu, legitimizuje status společnosti a její vlády a spojuje zúčastněné v magickém okamžiku.

Ustavujícím prvkem naší národnostní identity a státní příslušnosti je náš pas či občanský průkaz. Pas naši identitu potvrzuje a legalizuje. Jsou tam zapsány naše soukromé údaje a také naše občanství. Tyto údaje jsou z pozice jurisdikce jediné správné o nás samých. Tyto údaje nám pomáhají zařadit každého občana do různých kategorií, na jejichž základě pak jednáme s dotyčným jedincem (Salter, 2015, s. 28) Pas nás identifikuje, zařazuje do určité národní společnosti. Stát je nejvyšší autoritou, která na nás může implikovat svoji moc, je garantem našich svobod a povinností a zároveň má moc nás těchto svobod zbavit.

Z pohledu ustanovení identity společenství je základní jednotkou národ a etnikum. Fenomén nacionalismu, který je v naší době natolik vžitý, až je

naturalizovaný, rozebírá Benedict Anderson ve své knize Představovaná společenství. Podle Andersona se nacionalismus opírá o mnohem starší historii a je myšlenkovým prostředkem 18. století, kdy se začaly utvářet národní státy. Navazuje jak na kulturně jazykovou tradici, která na místě existovala historicky, tak na tradici o mýtickém původu. Koncept je kulturně-politický, navazuje na monarchii a přetváří společnost na národ, jednotku politické organizace současného celospolečenského uspořádání (Anderson, 2008). Základním pilířem nacionalismu je představa jednoty místa, kultury a jazyka, jež vytváří společenství v primordialistickém chápání.

Anthony D. Smith argumentuje, že základem národa je etnikum, které můžeme zkoumat skrze jeho východiska a praktiky – „tradice ztělesňující paměť, symboly, mýty a hodnoty“ (Smith, 2003, s. 271). Český národ pojímá několik původních etnik, které mají svá tradičně geografická regionální zakotvení. Liší se malými odchylkami například v původním nebo tradičním odívání, v písních či produkci. Nejznámější jsou regiony Moravy – Valašsko, Hornácko nebo Luhačovické Zálesí. V dnešní době mají spíše kulturní význam. Tyto regiony jsou dále začleněny do větších celků Čech, Moravy a Slezska, které jsou považovány za hlavní národotvorné skupiny. Ovšem historicky byla Česká republika spojena se Slovenskem, a tak jsou Slováci součástí českého národa. Tvoří největší minoritu České republiky. Uznáván je jejich jazyk, který je pro Čechy velmi srozumitelný. Oba národy jsou si rovné i z hlediska legislativy. Druhou největší minoritou jsou Ukrajinci, kteří v minulosti do země přicházeli za prací. Od počátku války sem přišlo několik set tisíc Ukrajinců, kteří zde našli útočiště. Jejich pozice se najednou diametrálně změnila. Do vypuknutí války existovaly v ČR speciální kvóty pro nábor pracovní síly, známé jako projekt Režim Ukrajina. Dnes na základě pasu je všem žadatelům vydáváno vízum strpění, které jim poskytuje taková práva a svobody, jako mají držitelé trvalého pobytu. Tedy jejich pozice se změnila z levné pracovní síly na téměř stejně právoplatné obyvatele České republiky, jako jsou Češi. Jejich pozice je předmětem vyjednávání. Na Václavském náměstí se toto nové uspořádání společnosti také projevilo.

Nastínění sociálního prostředí je důležité proto, že politika si zakládá na symbolech (Cohen, 1974). Skrze symboly můžeme číst sociální vztahy jakožto běžný prostředek socializace a jejich obsah artikuluje vztahy mezi skupinami i jednotlivci. Lze z nich vyzorovat hierarchii, hodnoty, normativy nebo role

(Cohen, 1969, s. 220) Jsou zároveň i výrazem identity jak skupiny, tak jednotlivce. Jsou výrazovým prostředkem pohlaví, věku, sociálního statusu a integrace do majoritní společnosti, a to jak z pohledu aktéra, tak z pohledu sociální kategorie či habitu (Turner, 2012, s. 501) Je podstatné zmínit, že symbolem je i jazyk. Symbol je politický, podprahově vytváří loajalitu a sounáležitost a identifikuje nepřítele.

Abner Cohen definuje etnicitu jako jednu z možných formací politické organizace pro potřeby sociální organizace a interakce. Na její bázi jsou etnikům přiděleny přístupy ke zdrojům a hierarchickému rozdělení dělby práce. Můžeme zkoumat etnikum jako užitečnou analytickou kategorii pro meziskupinovou dynamiku (Cohen, 1969, s. 217).

Thomas Hylland Eriksen zase vnímá etnicitu jako koncept pro popis dynamiky vztahů mezi skupinami. Nejde zde o definici kultury, jakožto se jeho pojetí nezaměřuje na obsah symbolických forem, nýbrž na situační sociální organizaci. Zakládá se na dualitě komplementarizace a dichotomizace, jako jsou sounáležitost a distinkce, inkluze a exkluze a rovněž homogenizace a heterogenizace (Eriksen, 2012, s. 70). Zakládá se na mýtu o společném původu kulturně a jazykově homogenního společenství a jedná se o aspekt vztahu, kdy je druhý považován za výrazně odlišného (Eriksen, 2012, s. 36).

Tuto odlišnost může formovat i trauma, které mobilizuje etnické cítění. Vzpomínky na něj utvářejí pocit sdílené kontinuity. Důležitým aspektem utváření a uchování etnické skupiny je politické jednání. Trauma jako válka má za následek vytváření antagonistických vztahů mezi národy (Smith, 2003, s. 278). V českém případě se jedná o okupaci, kdy podřízenost českého národa a nesvéprávnost státu se podle tohoto klíče překlenula v pocit nadřazenosti a přezíravosti.

V případě nacionalismu je trauma doprovázeno přechodovým, často násilným rituálem. Tato logika utlačování a boje za osvobození stmeluje společenství a dodává mu význam či porozumění identifikace. Stát vytváří politickou jednotku o pevně stanovených hranicích a je vyjádřením svrchovaného vztahu dominantní skupiny na určitém území (Eriksen, 2012, s. 167). Takto jsou etnické vztahy legálně ukotveny v hierarchizované podobě, což samozřejmě neznamená, že již nejsou předmětem vyjednávání.

Edward Said rozkryl, jakým způsobem je odlišnost používána v koloniálním smýšlení, a to nejen v historické perspektivě (Said, 2008). Jinakost může být prezentována jako binární opak našeho společenství a vytváří černobílé chápání světa. Zatímco západní společenství jsou civilizovaná, racionální, humánní a demokratická, kolonie jsou prezentovány jako barbarské, primitivní, brutální a nevraživé. Tímto je vysvětlena nadřazenost západu a hierarchické ukotvení kolonií a orientálních národů jako podřízených, je jim upírána suverenita a rovnocennost jednání.

V dnešním globalizovaném světě však již není možné mluvit pouze o národu jako zakořeněné homogenní kultuře na jednom místě stejně jako o jejím ztělesnění v podobě jednotlivce (Malkki, 1992, s. 36). Je potřeba si uvědomit, že vlivem globalizačních procesů se kategorie národa stává stále více nepřesnou. Arjun Appadurai mluví o „tocích lidí, věcí, idejí a ideologií, obrazů a zpráv, technologií a technik“ (Appadurai, 2000, s. 5), které zevnitř destabilizují robustní a jednotnou národní jednotku. Appadurai přináší myšlenku představovaných světů, které jsou odtržené od místa a času (Appadurai, 1996, s. 33). Dle této teorie je svět propojen a rozumět mu můžeme skrze překrývající se, komplexní a chaotická pole proudění lidí, technologií, financí, médií a idejí. Přestože čím dál tím více do našeho vědomí vstupují tyto procesuální změny, je kategorie národa stále operativní a legitimní, a to především z pozice politického uspořádání a implementace práv a svobod.

V souvislostis nedávnými událostmi na Ukrajině se setkáváme s narušením všech pěti uvedených polí mezi kolektivním západem a Ruskem. Za prvé se uzavřely hranice pro ruské občany, letecký prostor nad Evropou pro ruská letadla a nad Ruskem pro zneprátené země, pozastavilo se vydávání víz a povolení k pobytu, čímž se omezil pohyb lidí. Z technologického hlediska se jedná například o ukončení platnosti západních platebních karet pro Rusy, odstřižení od bankovního systému SWIFT, systému PayPal a dalších nebo odebrání licence Sberbank CZ. Finanční toky pro Rusy byly omezeny zmrazením aktiv Ruské federace i jednotlivých oligarchů. Zároveň mnohé západní obchodní společnosti odešly z ruského trhu. Mediální rozkol nastal se zákazem produkce a distribuce médií v nepřátelské zemi. Ideové pole, které z pohledu Appaduraie tvoří ideologický rámec moci, je kvůli schizmatu konsolidováno na obou stranách, zatímco západ navazuje na tradici osvícenství, čímž ospravedlňuje a

zakrývá nekoloniální vztahy se světem pod pokličkou demokracie (Appadurai, 1996, s. 36). Rusko mluví o tom, že se vymaňuje z podřízenosti anglosaské hegemonii a usiluje o vytvoření egalitárního světového uspořádání.

Appadurai také mluví o převážné amerikanizaci těchto polí. Samozřejmostí je i vliv lokálních, transnacionálních vlivů. V Česku se jedná o politický vliv Evropské unie a europeizaci české kultury a společnosti. Je to právě hegemon, jehož pojetí přebírám od Gramsciho, který se snaží o maximální uplatnění na ideovém poli, aby měl přístup ke zdrojům a kontrolu nad ostatními poli a toky. „Svrchovanost sociální skupiny se projevuje dvěma způsoby jako dominance a jako intelektuální a morální vůdcovství. Sociální skupina dominuje antagonistickým uskupením, jež se snaží likvidovat nebo podmanit i vojenskou silou; vede příbuzné a spřátelené skupiny.” (Gramsci, 1999, s. 212)

Prostřednictvím této historické ruptury vztahů a toků se nám odkrývá ideologická moc, „jejíž osnovu ignorujeme a domníváme se býti vůči ní svobodní” (Foucault, 2000, s. 158). Ideologie je typ moci, který je prostředkem pro výrobu společenského souhlasu a ospravedlňuje jednání. Většina názorů se netvoří na faktech, ale na ideologizovaných pocitech a náklonnostech. V českém případě tomu velice napomáhá vzpomínka na okupaci sovětskými vojsky, politické procesy, normalizaci a sametovou revoluci. To napomáhá demagogii „my versus oni“, kterou využívá propaganda k vytváření politického konsenzu. Tímto se Rusko může stát ultimátním nepřítelem, proti kterému je potřeba bojovat, aniž by se lidé nad tím pozastavovali, protože kolektivní paměť a identita jsou součástí ideologie, do kterých jsou výběrově zasazovány realie.

Glenn Diesen předkládá tezi, že propaganda je způsob komunikace zpráv, symbolů a hodnot, který je převážně poplatný demokratickým společenstvím. Vychází z prací Millse, který rozděluje tři formy nastolování státní moci: donucovací (vojenská diktatura), autoritativní (poslušnost) a manipulativní (demokracie). V prvních dvou případech je nastolována moc shora a tím pádem tam není taková poptávka po vytváření veřejného mínění. V případě demokracie se moc nachází v rukou veřejnosti a je zde mnohem větší potřeba tvořit jednotný názor, který by schvaloval mocenské jednání (Mills, 1958, in Diesen 2022, s. 27). Propaganda je především dominantou médií, neboť právě ona zodpovídají za zprostředkovávání zpráv veřejnosti.

Glen Diesen ve své knize dále popisuje, jakým způsobem funguje propaganda. Jejím stěžejním prostředkem je využití symbolů a jazyka. K tomu využívá repetitivnosti, emočně zbarvené výrazy, stereotypizování, eufemismy, vyvozování závěrů, načtený jazyk. Propaganda působí na nevědomí skrze emoce, které pak racionalizují dění. Stereotypy napomáhají porozumění naší sounáležitosti a morálním hodnotám a vytváří hodnotící optiku porozumění světa. Propaganda funguje, když není reflektována. (Diesen 2022)

Herman a Chomsky popsali, jakým způsobem je vytvářena propaganda a komu slouží. Vytvořili pět různých součástí tohoto mechanismu, kterými ho popisují. Poslední z těchto pěti kategorií je ideologie „národního náboženství a kontrolního mechanismu“ (Herman and Chomsky, 1988, s. 2). Celý proces vytváření zpráv je těmito stupni očištěn a dotvořen, ale je prezentován jako objektivní. Tím slouží elitám, které stojí v pozadí médií, a zároveň marginalizují disent. Koncept je trochu zastaralý, ale stále je teoreticky účinný.

Ve své tezi se také opírám o myšlenky Noama Chomského v jeho eseji „Odpovědnost intelektuálů“, ve které mluví, že „intelektuálové jsou v postavení, ze kterého osvětlují lži vlády, analyzují je v souvislosti s jejich příčinami a důsledky a často i skrytými motivy“ (Chomsky 2017, s. 16). Předmětem jeho práce je exponování pravých motivů národních zájmů Ameriky a zbavování se naivity v jejich neposkvrněnosti a pravosti. Mluví i o masmédiích jako způsobu instalování vlastní a jediné, ideologicky podmíněné, spravedlnosti do veřejného diskurzu. Přestože byla tato kniha poprvé vydána roku 1967, kolektivní západ stále pokračuje v této tradici a kritika je stále potřeba.

3. Metodologie, pozicionalita a etika

Diplomová práce se mi psala velmi těžko, a to kvůli geopolitickému globálnímu rozkolu. Narodila jsem se a dětství jsem strávila v Rusku. Od roku 1999 žiji v České republice. Moje začlenění do společnosti proběhlo poměrně rychle a hladce, ale stále si uchovávám svůj mateřský jazyk a vážím si ho stejně jako zvyků, tradic a identity. Z tohoto důvodu vypovídám z pozice „halfie“ (Abu-Lughod 1991, s. 137), tedy z pozice výzkumníka, který je podmíněn cizím, jiným kulturním a jazykovým základem a skrze toto prizma může nahlížet na lokální dění a aktéry. Zároveň to ale způsobuje kognitivní disonanci kvůli tomu, že tyto dva světy jsou si tolik nepřátelské. Z médií dostávám protichůdné informace, ale především je to rusofobie, která se v mém těle projevuje jako úzkostlivé stavy na veřejnosti, bojácnost, popřípadě jako nemožnost vyjádřit svobodnou vůli a slova. Tato práce pro mě představuje možnost argumentace mé vlastní, informované pozice.

Svou pozici stavím na základě neférového jednání, podněcování nenávisti a mediální propagandy. V prvopočátku konfliktu jsem obsedantně sledovala zprávy z obou stran. Velice mě mučila vyjádření Lyudmily Denisovové o znásilněních páchaných na ženách, důchodcích i novorozencích (Hovorková, 2022). Pak se provalilo, že tato tvrzení nebyla nikterak podložena, a proto byla Denisovová zbavena své funkce ombudsmanky pro lidská práva na Ukrajině. Média suše a krátce sdělila, že se tomu tak stalo, ale ta vyjádření o zvěrstvech jsou stále přístupná na zpravodajských portálech. Tehdy jsem pochopila, že na tzv. Západě také existuje propaganda a žádná objektivní pravda neexistuje, když obě strany využívají manipulací, aby vytvořili společenský souhlas a odůvodnily svoji zahraniční politiku. Nebudu zakrývat, že tato problematika je pro mě trpkým tématem. Ale svých znalostí mohu využít k tomu, abych se vymanila z černobílého chápání jinakosti.

Zároveň bych chtěla hned od začátku konstatovat, že nepodporuji válku a mým přáním je brzké diplomatické urovnání situace. Nestavím se na jednu konkrétní stranu a snažím se být kritická k oběma stranám konfliktu. V průběhu celého procesu psaní jsem měla problém používat zájmena *my* a *oni*. Měla jsem tendence se vzdalovat od referencí k „*my* – Češi, Evropané“, když se otázka týkala nenávisti k mému druhému „*my* – Rusové“. Práci píšu v Praze, takže

paralela k opačnému vztahování se (my – Rusové vs. my – Češi) odpadla. Výzkumné pole si vyžádalo dlouhodobá etnografická pozorování. Dlouho jsem hledala správný metodologický rámec ukotvení problematiky, zkoušela jsem oslovovat i různé typy aktérů – správce Václavského náměstí „Sdružení Nového Města, z.s.“, politiky a zástupce sdružení a organizací, účastnila jsem se schůzí Zastupitelstva Městské části Praha 1, ale nedokázala jsem najít správný postup, jenž by mohl být antropologicky přínosný. S příchodem války vše najednou začalo dávat smysl právě kvůli mé pozici na pomezí dvou světů, které se od sebe začaly vzdalovat. Válka mě oddělila od mého českého, pohodlného já a dovolila se na sebe, svoje okolí a svoje chápání světa podívat trochu z nadhledu. Najednou jsem dokázala být kritická ke svému prostředí, což není kritikou čtenáře ani informátorů. Z toho důvodu jsem se zaměřila na aktéry, kteří jsou na straně pomoci (i válečné) Ukrajině, a na ty, co vystupují proti vtahování do války. Aktivity obou iniciativ se konaly na Václavském náměstí. Spolek Milion chviliek pro demokracii (dále Milion chviliek) dlouhodobě bojuje za proevropskou politiku a má podporu ze strany současných vládních elit. Sdružení se snaží kultivovat občanskou společnost a mnozí z řad jeho podporovatelů vstoupili do politiky. Především velký nárůst zaznamenaly strany TOP 09, KDU-ČSL, STAN a sdružení Praha sobě (Frouzová, 2019). Na jejich akcích vystupují kulturní činitelé i politici, včetně současného premiéra Petra Fialy. Iniciativa Česká republika na 1. místě je spíše pravicovým, konzervativním uskupením, které především v médiích budí velké pobouření. Účastníci demonstrací jsou obviňováni z podpory Ruska a jsou považováni za zrádce demokratických hodnot. Následně jsou diskreditováni a šikanováni výroky jako „proruský šváb“ nebo „dezolát“ (Stránský, 2022). V obou případech se ale jedná o pluralitní uskupení, generalizují zde proto pouze pro potřeby distinkce. Své etnografické bádání zakládám na zúčastněném pozorování zdokumentovaném v deníku, rozhovorech, analýze projevů na demonstracích a shromážděních. Své informanty jsem anonymizovala tak, že jsem ponechala pouze křestní jméno, aby je výpovědi nemohly nikterak ohrozit. V průběhu psaní jsem zvažovala etickou stránku výstupu a hodnotu výzkumu tak, aby práce byla neutrální a objektivní. Byl to až politicky sebereflexivní proces, jak ho popisuje Madden (2010).

Vytvářela jsem analogie od mikro- k makroperspektivě podle rozšířené případové metody, kterou rozpracoval Michael Burawoy, přičemž vychází z

manchesterské školy antropologie. Tato metoda dovoluje rozkrýt skrze rozpory, v našem případě mezi projevy a reprezentacemi, mocenské struktury. Burawoy vychází z práce Jacka Katze, jenž vytyčuje čtyři základní principy pozitivistického chápání sociálních věd a doplňuje je principy reflexivního pojetí metodologie výzkumu. Tyto dva principy propojuje a zdůrazňuje intersubjektivitu pozorovatele a pozorovaného. Argumentuje tím, že sociální situace reprodukuje mocenské struktury v čase a prostoru. Rozšiřuje pole bádání na externí, nadnárodní mocenské vztahy, síly „jako zdroje mobilizované vládními elitami, aby legalizovaly svou dominanci“ (Burawoy, 1998, s. 20). Lobuje za teoretickou expanzi. Tímto se snaží dosáhnout lepších výzkumných výsledků – uchopení pozice výzkumníka a účastníka, vztahů dominance a umlčování, zaměření se na sociální struktury a přizpůsobení teorie případu.

Svou etickou pozici zakládám na práci *Ethics: An Essay on the Understanding of Evil* od Alana Badioua, jejímž hlavním argumentem je, že „každá absolutizace moci dobra vytváří zlo“ (Badiou, 2001, s. 85). Pravda je podle Badioua otázkou singularity situací, ze které vychází subjektivita, myšlení jako takové. Hlavními elementy pravdy jsou nepojmenovatelnost či nevyсловitelnost, imanentnost a neustálá procesuální ruptura a multiplicita singularit (Badiou, 2001, s. 67–68). Protože není možné úplně a konečně uchopit pravdu, jazyk pojmenovává situaci vždy pragmaticky na základě motivů. Problém nastává, když se vytváří kolektivní konsensus otázky pravdy, ze které vyvstává zlo. Zlo Badiou chápe jako instanci, která existuje, ale ne v radikální podobě (radikálně odlišné od ultimátní pravdy), která musí být odlišena od násilí konaného lidským zvířetem na pomezí dobra a zla, která je uchopitelná pouze skrze konzistentní proces singulárních pravd, a tím subjektivizovaná (Badiou, 2001, s. 66–67). Z toho vyvozuje tři základní podoby zla – simulakrum (teror), zrada a pohroma, které se opírají o procesy pravdy.

Pokud je absolutní neutralita bytí nahrazena abstraktní myšlenkou celku, ideologií, simulakrem – univerzální a věčnou ideou pravdy, následovatelé této ideje přichází přes obětování a závazky k válce a masakru (Badiou, 2001, s. 74–75). Samotná existence simulakra vede ke krystalizaci krizí (Badiou, 2001, s. 79). Zradou pravdy či krizí poctivosti je tedy obracení se od procesu singulárních pravd k simulakru, které slouží kontinuu zájmu (Badiou, 2001, s. 80). Pohroma nastává, když proces singulárních pravd je nahrazen pravdou subjektivní,

názorovou, motivovanou, a to v rámci kolektivního myšlení, čímž se pravda delegitimizuje. Čím více je moc pravdy totalitní, tím více z ní vyvstává zlo. Zlo tedy začíná u definice radikálního dobra.

Proces kolektivní pravdy je tedy vždy militantní a vystupuje proti narušení. Je vždy motivovaný, zkorumpovaný. Pojmenovává nepřítele, kterého označuje za zlo (Badiou, 2001, s. 75). V rozhovoru pro Magazín CABINET uvádí Badiou svoji práci do souvislosti s dnešní situací nadvlády amerického impéria, vojenské síly NATO a „evropských přísluhovačů“ (Cox, Whallen, and Badiou, 2001–2002) v boji za lidská práva, jinými slovy za ideologii liberální demokracie, kterou naši lídři a propagandisté staví jako humánní systém do opozice k monstróznímu, krvavému, iracionálnímu a patologickému totalitarismu. Takový boj nevede k reálné emancipaci humanity, nýbrž k produkci ještě většího barbarství. Badiou nabádá k hledání lepší cesty – aktivismu za stávání se pravdivými. Na jedné straně můžeme pozorovat Putina jako reprezentaci Hitlera, zosobnění radikálního zla, na straně druhé se ale vůbec ne díváme na reálné problémy našeho systému. Fetišizace západních hodnot zakrývá skutečnou nespravedlnost západní demokracie a liberálního kapitalismu.

Tady bych se opět vrátila ke své pozici a zdůraznila, že mě v této práci nezajímá vnitřní politika Ruska, ale politika Západu, západní ideologie implementovaná vůči nepřítelům kvůli zájmům, které nazývají humanitární. Z toho důvodu považuji ukrajinskou válku za obskurní boj za ideologie, která má už teď šokující statistiku úmrtí, přičemž je velice pravděpodobné, že se rozroste do války světové. A zároveň bych se chtěla podívat hlouběji na problémy, které českou společností zmítají.

4. Historická část

Václavské náměstí v souvislosti se svou polohou a rozlohou hraje důležitou společenskou roli. Pro začátek je potřeba si definovat, co náměstí obnáší. Od prvopočátku bylo náměstí obchodním prostorem a díky své rozloze se mohlo v současnosti stát obchodním centrem města. Denně místem projdou statisíce osob a spousta podniků se cíleně snaží umístit svoji provozovnu v blízkosti tepajícího centra. Za druhé je náměstí historicky místem kultury díky velkému množství zábavních podniků – divadel, kin, koncertních sálů, restaurací, klubů atd., které zde vyrostly ve 20. století. Za třetí je místo díky křížení všech tří linek metra, důležitých tramvajových linek, díky přiléhajícímu železničnímu uzlu Praha hlavní nádraží, přetínající magistrále nebo parkovištěm přestupním prostorem i samotným cílovým místem turistů. Za čtvrté je místo dějištěm politických událostí, na které se v této práci zaměřuji hlouběji.

Historický vývoj Václavského náměstí můžeme pro větší přehlednost roztrdit do čtyř navazujících fází. První fázi můžeme nazvat jako mytologickou. Odkazujeme v ní na založení náměstí a legendy, jež se s tímto místem pojí. K této fázi je dostupných nejméně věrohodných materiálů. Ve druhé části bych se ráda věnovala vzniku českého národa a jeho historii od národního obrození přes vymezování se vůči Habsburkům a německy mluvícímu obyvatelstvu až po vznik Československé republiky. Tato část je nejdůležitější z hlediska formování národní identity a sebevědomí. Třetí část odkazuje k éře 20. století. Od ostatních fází ji odlišuje především to, že je v paměti stále přítomna a ovlivňuje tak současnou identitu nejvíc. Čtvrtou fází je doba demokratická, která není tolik vžitá do paměti, ale jeví se jako paměť ustavující. Během této doby Václavské náměstí prošlo různými změnami, které však nejsou předmětem kontempace široké veřejnosti. Z toho důvodu ji zařazuji již do etnografické části práce pod názvem Místo jako prostor. Václavské náměstí díky období klidu a míru nebylo pro občany České republiky pouze „místem boje“, na které by se mělo odkazovat ve veřejné debatě. Z etnografického hlediska je ale velice zajímavé. Pro potřeby práce budu uvádět pouze základní milníky historického vývoje, abych upozornila na symbolický význam Václavského náměstí.

4.1 Mytologická fáze

Václavské náměstí spolu s Novým Městem pražským bylo založeno českým králem Karlem IV., nejvýznamnějším vládcem české středověké historie, a to v polovině 14. století. Karel IV., král český, německý, italský, burgundský a císař Římské říše, si Prahu zvolil jako své panovnické sídlo a město zveleboval. Z období jeho vlády (vrcholná gotika) nám zůstal asi největší podíl kulturně-historického bohatství. V době jeho působnosti se Praha stala hlavní evropskou metropolí, ekonomickým, politickým, demografickým a církevním centrem Svaté říše římské (Ledvinka a Pešek, 2000, s. 143), což dokládá Karlova bohatá stavební činnost, která je dnes součástí kulturního dědictví zapsaného na seznam UNESCO.

Náměstí mělo na tu dobu velkorosý rozměr – bylo dlouhé 682 m a široké 60 m (Poche, 1985, s. 35) a zůstalo dodnes ve svých původních hranicích. Svým půdorysem připomíná spíše bulvár než klasicky středověké náměstí. Od samého začátku se jednalo o tržiště, do roku 1848 se náměstí jmenovalo podle převážné obchodní činnosti Koňský trh (Poche, 1985, s. 35). Význam místa byl podstatným způsobem dotvářen jeho geografickým rozpořením uprostřed a napříč nově založeného města, blízkostí důležitého kláštera karmelitánů s kostelem Panny Marie Sněžné a návazností na Staré Město přes Havelskou bránu. Na trhy mohli přicházet mimopražští prodejci skrze Koňskou bránu rovnou na náměstí. To jsou faktory, které ovlivnily rozvoj místa v obchodní centrum Prahy již od 1. poloviny 15. století (Poche, 1985, s. 36).

Podle pověsti z 16. století se obyvatelé Prahy kvůli neúrodě, hrozbě hladomoru a drahoty obrátili na české patrony. Situace se vyvinula dobře a tak se obyvatelé rozhodli na počest sv. Václava vytesat sochu a umístit ji na místo, kde bude dohlížet na počestnost obchodu. Bendlova socha vsutku stála uprostřed Václavského náměstí až do roku 1879, než sešla a byla přemístěna na Vyšehrad (Poche, 1985, s. 233). Podle legendy měl do Čech přijít nepřítel a na Václavském náměstí způsobit krveprolití, a to až do chvíle, než krev skropí sochu. V tu chvíli sv. Václav oživne, kopím přivolá blanické rytíře a nepřítel zažene (Cibula 2007, s. 471). Svatý Václav, patron českých zemí, po němž bylo náměstí pojmenováno, v sobě nese obraz soudce a ochránce.

4.2 Období obrozenectví

18. století se v českých zemích neslo v duchu tereziánských a josefínských reforem a s nimi spojenou germanizací. Český jazyk a národní identita se v boji o přežití musely vyhrazovat vůči německy mluvícímu vlivnému měšťanstvu (Janáček, 1983, s. 240). Kulturní linii národního obrození představovalo divadlo Bouda umístěné v dolní části Koňského trhu. Jednalo o prosté, dřevěné, ale kryté divadlo, jehož specifikem byla česky hraná představení v letech 1786–1789 (Poche, 1985, s. 36). Později divadelní společnost přesídlila do jiných prostor.

Národní obrození následně krystalizovalo i na politické scéně. Dne 12. června v revolučním roce 1848 se na Václavském náměstí uskutečnilo první velké shromáždění, tzv. Slovanská mše. Předcházely mu studentské demonstrace konané tamtéž. Centrem se stala barokní socha sv. Václava, umístěná níže než současné sousoší. Demonstrací proti nastupující vojenské diktatuře absolutismu započalo lidové povstání (Ledvinka a Pešek, 2000, s. 455). Tyto události přímo souvisí s emancipací českého národa. Pražané se dožadovali národnostní rovnoprávnosti, základních svobod, zrušení poddanství a zavedení samosprávy (Ledvinka a Pešek, 2000, s. 451). Většinu požadavků, které směřovaly na císaře, se nakonec podařilo prosadit. Dalším výdobytkem tohoto odporu byla svoboda tisku. Jako zajímavost můžeme zmínit, že svoboda tisku se tehdy vztahovala i na pornografii a antisemitské texty (Ledvinka a Pešek, 2000, s. 452).

V 19. století Václavské náměstí prošlo významnou transformací. Nejdůležitější změnou bylo zboření staroměstských a novoměstských hradeb včetně Havelské a Koňské brány, čímž se sjednotila města a zároveň Praha expandovala dále směrem k rozvíjejícím se Královským Vinohradům, připojeným k Velké Praze až roku 1920 (Kohout a Vančura, 1986, s.139). Zbořením vznikly široké bulváry, kterým vévodilo Václavské náměstí ze tří původních středověkých novoměstských náměstí. Tím byl založen základ pro nově se vyvíjející velkoměstské centrum města. Vytvořila se tak komunikační páteř města, do které se přemísťovaly terciární služby (Biegel, 2019, s. 88). Už v této době se místo stalo důležitou spojnici a cena pozemků, na nichž náměstí stálo, začala prudce stoupat. Významnou výhodou pro spekulaci s pozemky byla i určitá velkorysost původně gotických pozemků, na kterých mohly vznikat palácové stavby, jež známe dnes (Bečková, 1998, s. 118).

Václavské náměstí začalo hrát prim v progresivitě. Nacházely se zde plynové kandelábry, které byly rozmístěny uprostřed čtyř řad stromořadí. Stromy časem začaly chřadnout a byly spolu s kandelábry odstraněny. Nahradily je obloukové lampy a stromořadí, jež bylo vysázeno u chodníků, připomíná dnešní podobu výsadby. Na náměstí rovněž fungovala Kaiserova noční kavárna, kde si návštěvník mohl vybrat prostitutku a jít s ní na hodinový hotel. Do roku 1922 byla v českých zemích prostituce legální živnost (Hájek, 2013). Na náměstí se nacházely hostince, taneční sály, redakce deníků, obchody, pivovar U Primasů a stejnojmenný lokál.

Národní muzeum, jeden z hlavních příkladů architektury reprezentujícího národní obrození a rozmach české kultury, které bylo dokončeno počátkem 90. let 19. století, se stalo dominantou Prahy a zadalo výškovou hladinu náměstí způsobem, jakým ho známe dnes (Bečková, 1998, s. 120). Na rozdíl od dnešního dopravního plánu tramvaje vedly náměstím podélně a ústily až v dolní části Můstku (Bečková, 1998, s. 136). Náměstí se výrazným způsobem proměňovalo na velkoměstský bulvár, do jehož čela byla umístěna jezdecká socha sv. Václava jako sousoší se sochami sv. Prokopa, sv. Anežky a sv. Ludmily (od roku 1924 také socha sv. Vojtěcha) od J. V. Myslbeka roku 1912 (Poche, 1985, s. 37).

Jedná se o zásadní změnu účelu Václavského náměstí, které tak přestává být tržištěm a stává se dopravní tepnou. S tím souvisí i přestavba domů nejen na náměstí, ale na celém území původních staroměstských hradeb. Ze staré zástavby jsou dnes k vidění barokní dům U Zlatého úlu, hotel Adria a středověký dům U Bílého čápa. Z 19. století pochází neorenesanční Wiehlův dům, Stýblův dům, novobarokní dům U Doušů, dům Krajského výkupního podniku, většina horní části náměstí pod Národním muzeem aj. Wiehlův dům už tehdy vzniká s dvoupodlažním obchodním prostorem, což předbíhá svou dobu a naznačuje urbanistický a architektonický vývoj bulváru. Nástup moderny a secese předznamenává Peterkův dům od Kotěry z roku 1989 (Biegel, 2019, s. 92).

Ve 20. století se mění architektonická skladba Václavského náměstí. Vzhledem k tomu, že již zde nebylo možné pořádat trhy nejen kvůli zatížení dopravou, ale také z hygienických důvodů, vznikají nové obchodní zóny – kryté pasáže (Kohout a Vančura, 1986, s. 126), které ještě více rozšiřují náměstí do přilehlých ulic. Z počátku století známe současnou podobu velkolepých staveb, jež zadaly náměstí ráz. Jmenovat můžeme moderní palác Koruna, hotel Zlatá

husa, hotel Ambassador, palác České banky, soubor paláců Melantrich a Lucerna, Adamovu lékárnu, secesní hotely Garni a Evropa aj. Tyto budovy dnes tvoří kulturní dominanty Václavského náměstí. Výška budov se významným způsobem narostla a zakryla pohledy na okolní věže (Týnský chrám, kostel Panny Marie Sněžné, Havelský kostel atd.) i Pražský hrad (Bečková, 1998, s. 120). V parterech budov byla umístěna kina, divadla, varieté a kabarety, taneční sály, bufety, restaurace, obchody, lázně s bazény, kavárny, bary, kanceláře, luxusní byty nebo ateliéry (Štursa, Staňková a Voděra, 1991, s. 280).

Z politického hlediska je potřeba zmínit demonstrace za všeobecné hlasovací právo, které proběhly v roce 1905 a které souvisely s demokratizací společnosti i národnostní otázkou (Pánek a Tůma, 2018, s. 356). Novou éru suverénního národního státu po první světové válce stvrdila na Václavském náměstí nejdříve 14. října 1918 stávka a pak 28. října 1918 vyhlášení samostatného státu (Pánek a Tůma, 2018, s. 404).

4.3 Od vzniku Československa

Po první světové válce přichází do architektury avantgarda, která se rovněž podepsala na obrazu Václavského náměstí. Průchozí palác U Stýblů (Alfa) v konstruktivistickém stylu hostil kavárnu, kino a obchodní pasáž (Štursa, Staňková a Voděra, 1991, s. 292). Lindtův dům můžeme zařadit do stejného slohu. Baťovy závody postavily funkcionalistický obchodní dům Baťa. Hned vedle se nachází hotel Juliš, výše pak palác Fénix, palác Praha a palác Letka, budova dnešní Komerční banky ve stejném slohu (Bečková, 1993). Architektura meziválečné avantgardy projektuje objekty s velkými zasklenými plochami, jež jsou charakteristické i pro dnešní výstavbu.

Všudypřítomné reklamní plochy obchodních míst se navíc začaly v 30. letech převlékat do neonů a světel, které vábily kolemjdoucí k nahlédnutí do výloh (Hájek a Bendová, 2018, s. 28). Sice se objevila kritika této koncepce, čímž započal určitý proces regulace, ale estetická a praktická iluminace na místě přetrvává dodnes. Nová architektura začlenila neony do svého tvarosloví a v nočních hodinách vytvářela nový, nehmotný iluzorní obraz (Hájek a Bendová, 2018, s. 49). Právě tyto světelné instalace vytvářely dojem pulzujícího moderního

velkoměsta ve stylu Paříže či New Yorku (Hájek a Bendová, 2018, s. 72). Reklamní poutače měly noční podniky Alhambra v Amabassatoru, automat v Koruně, kavárna Prokop a Čáp, oděvní dům City, obchodní dům Efraima Löbla, redakce deníků Lidové noviny, České slovo, Polední list Expres nebo Národní listy. Na svou dobu velmi progresivní byla měnící se podívaná na Baťově obchodním domu. Tyto poutače nám dnes prozrazují o běžných pražských provozech.

Nejenom Václavským náměstím, ale celou Prahou prošly okupační vojska osudného dne 15. března 1939, čemuž museli místní policisté nečinně přihlížet (Mrázková, 2018, s. 58). Světelný hédonismus byl za protektorátu omezen nařízením o povinném zatemnění s výjimkou od 23. hodiny (Hájek a Bendová, 2018, s. 100). Pražské povstání mezi 5. a 9. květnem 1945 bylo ukončeno příchodem sovětských vojáků také k soše sv. Václava (Mrázková, 2018, s. 105).

Dne 21. srpna 1968 opět přijíždějí do země tanky a Václavské náměstí se znovu stává bojištěm mezi okupanty a civilisty. O pár měsíců později – 16. ledna 1969 – se na Václavském náměstí na protest proti nastupující totalitě upálil student Jan Palach. Dne 25. ledna se zde konala tryzna, které se účastnily tisíce lidí. Sousoší sv. Václava bylo obleženo svíčkami, fotografiemi a motty na jeho počest (Mrázková, 2018, s. 133). Poslední shromáždění se událo po hokejovém vítězství Československa nad Sovětským svazem v roce 1968, potom už nastoupila doba normalizace.

Po druhé světové válce se výstavba Václavského náměstí obnovila, ale týkala se převážně jeho horní části. Na místě, kde stály bombardováním poškozené domy, byl postaven ve stylu socialistického realismu hotel Jalta a také Dům potravin (Bílá labuť). Dům módy odkazuje svým neofunkcionalistickým vzhledem na meziválečnou architekturu (Bečková, 1998, s. 139). Přestože Nová budova Národního muzea již geograficky spadá do jiné části Prahy, musím připomenout vášně budící budovu bývalého Federálního shromáždění, která svou monumentalitou vizuálně přesahuje do náměstí. Obchodní dům Krone byl postaven na rohu Jindřišské a ve spodní části náměstí na Můstku vznikl obchodní dům tehdy známý jako Lyonský, dnes New Yorker (Kropp, 2008, s. 16).

V 60. letech se dopravní situace v Praze natolik vyostřila, že se musela okamžitě řešit. Do prostředí Václavského náměstí vstupují dvě zásadní změny – výstavba metra a magistrály. Nešťastným řešením se ukázala výstavba severojižní

magistrály, která navazuje na dálnici do Brna a která přiváděla dopravu přímo do historického centra města. Již původní plán byl ostře kritizován, ale byl zamýšlen pouze jako dočasné řešení přetížené dopravy (Kohout a Vančura, 1986, s. 233). Bohužel situace s bezútešnou dopravní infrastrukturou stále přetrvává a Pražané i odborníci ji vnímají jako vysoce negativní jev. V 50.–80. letech byly chodníky a silnice rozděleny zábradlími, v nichž také můžeme vidět projev nesvobody, určité regulace společnosti (Kropp, 2008). První trasa metra byla otevřena v roce 1974 (Kohout a Vančura, 1986, s. 197). Zavedení tras metra a jejich křížení v podzemí Václavského náměstí mělo za výsledek odlehčení tramvajové dopravy. Proto zde byly v roce 1980 zrušeny příčné tramvajové tratě (Kohout a Vančura, 1986, s. 197).

Po druhé světové válce místo bylo náměstí svědkem různých akcí a průvodů, leckdy alegorických, ale vždy s politickým podtextem. Šlo například o 1. československou spartakiádu v roce 1955, prvomájové oslavy, cyklistický Závod míru, vítání Gagarina a nakonec i Zátokův pohřeb (Kropp, 2008).

Umělecké vyjádření světelnými projevy se za komunistického režimu proměňuje na éru svítících červených hvězd, kladiv a srpů nebo paternalistických sloganů (Hájek a Bendová, 2018, s. 106). Na Václavském náměstí svítí emblém nakladatelství Práce, který doplňuje slogan „Vzhůru za splnění pětiletky!“ (Hájek a Bendová, 2018, s. 108). Rozsvěcují se logotypy státních firem Technoexport, Strojexport nebo Družba, ale zůstávají i poutače na zábavní podniky, například kina Blaník, Automatu, kavárny a kina Pasáž. Světelná reklama se stala o mnoho prostší, redukovala se na zkratky a prostá vyobrazení. Nejzářivěji svítily za socialismu postavené Dům módy a Dům potravin. Můžeme zde pozorovat změnu od svobodného uměleckého vyjádření na světové úrovni meziválečného období ke strohé propagaci vládních cílů a omezení veřejné svobody v době socialismu.

Plusem této doby, kterou mnozí nazývají nostalgii po mládí, byla finanční dostupnost podniků na náměstí. Fungovalo zde velké množství novinových nakladatelství a na náměstí se pohybovali redaktoři, umělci, výtvarníci nebo autoři. Navštěvovali vinárnu U Šuterů, lahůdky Korzo, největší hospody U Pinkasů a U Fleků, popřípadě Světozor. Do hotelu Evropa se chodilo na šoulet za stravenky. V paláci Koruna byl levný jídelní automat, kam Pražané chodili na jídlo „za korunu“ (Kropp, 2008). Nacházely se zde stánky se zmrzlinou, s buřty nebo pojízdné krámky s různým zbožím či občerstvením. Na místě také fungovala

nelegální prostituce, a to v krámku Paláce U Stýblů, v hotelech (například v Ambassadoru) a údajně i prodavačky z Koruny se věnovaly tomuto řemeslu (Hájek, 2013).

Koncem 80. let za vlády Gorbačova začal slábnout vliv Sovětského svazu. Rok 1988 již začal předznamenávat revoluci. Nejdříve proběhl Palachův týden, pak přišli občané na Václavské náměstí v den 20. výročí okupace vojsky Varšavské smlouvy (Emmert, 2019, s. 58). V den vzpomínky na rok 1939 se 17. listopadu 1989 sešli lidé na Národní třídě, ale následující dny se scházeli na Václavském náměstí a v centru města. Před sochou sv. Václava se utvořilo pietní místo, které nepřetržitě hlídali studenti. Místo se udržovalo ještě měsíce po revoluci (Emmert, 2019, s. 159). Každý den přicházeli na Václavské náměstí statisíce lidí v touze po svobodě, která už byla na dosah ruky (Emmert, 2019, s. 154). Zpívala se píseň „Svatý Václave, vévodo české země“, ale také americká „We Shall Overcome“ (Emmert, 2019, s. 158). Z balkonu Melantrichu promluvil poprvé Václav Havel, ikona české státnosti, a 21. listopadu Marta Kubišová zazpívala legendární píseň „Modlitba pro Martu“ (Emmert, 2019, s. 150). Sametová revoluce se odehrála bez násilných projevů ze strany protestujících, kteří se nehodlali mstít za zvěrstva páchaná na lidech režimem. Občanské fórum začalo přebírat vládu už 29. listopadu, ale shromáždění na Václavském náměstí ve větší či menší míře konala ještě v prosinci (Emmert, 2019, s. 199). Železná opona i jiné symboly režimu se začaly demontovat a v 90. letech se Praha stala městem lešení, za nimiž se budovy po dlouhodobém zanedbávání začaly rekonstruovat. Dnes se sametová revoluce považuje za nejdůležitější milník paměti českého národa a kánon české demokratické kultury.

5. Etnografická část

V této části se zaměřuji na tři hlavní linie chápání náměstí. Za prvé bych chtěla krátce představit náměstí jako současný prostor, kde se odehrává veškeré dění. Druhá část se věnuje pamětním procesům, které se uskutečňují na náměstí. Třetí část se vztahuje ke společenské identitě vyjádřené na náměstí.

5.1 Náměstí jako prostor

Václavské náměstí jsem měla tu čest denně pozorovat ještě před vysokoškolským studiem. Během pěti let (2007–2013), co jsem pracovně chodila křížem krážem přes Václavák, jak se prostoru důvěrně mezi Pražany říká, skoro každý pracovní den, jsem si oblíbila jeho různorodost a se zájmem jsem pozorovala jeho obyvatele. Taková nesouvisící jinakost, která eurytmicky koexistovala v jednom časoprostoru a tento prostor utvářela, mě ohromila. Viděla jsem tam širokou plejádu různých výjevů – Karla Gotta v mentolovém obleku, jenž tanečním krokem proplouval bulvárem, okradené turisty dožadující se svých peněz u přepážky směnárny, divy přicházející do klubů, prostitutky, bezdomovce kálejícího do popelnice, prodej drog odehrávající se zcela nepokrytě před zraky mými i policistů uprostřed bílého dne, nadnesené byznysmeny, mrtvolu ležící na rabátku v pravé poledne, maturanty v plesových šatech a mnoho dalších výjevů. Zpětně to vnímám jako dobu transformační, kdy česká společnost a její náměstí procházely přechodem od východní k západní integraci. Britský ekonom Ralf Dahrendorf vytyčil ideu, že východní Evropa po pádu železné opony přijala tzv. kasinový kapitalismus, od kterého se už v té době západ odvracel. Jeho charakteristickými znaky jsou lakomství, šejdířství a krátkodobé kalkulace (Dahrendorf, 1991, s. 25). Je pravda, že Václavák byl v té době vnímán jako místo s cirkusovým koloritem, plné charakteristických denních a nočních motivů jako z nějaké knihy povídek.

Postupem času se ale začala dostávat ke slovu občanská debata o tom, zda budeme i nadále tolerovat systematické neférové jednání. Za zmínku určitě stojí produkce Janka Rubeše, který na tyto problémy začal upozorňovat a požadoval jejich řešení. I díky jeho práci se komunální politici začali věnovat problémům taxislužeb a směnárén. S příchodem občanského sdružení Praha sobě do

Zastupitelstva Městské části Praha 1 již bylo jasné, že jednání přechází k vytváření trvalých hodnot. V krátké době zastupitelé schválili rekonstrukci Václavského náměstí, která ležela na stole desítku let, a začali čistit Prahu od všudypřítomného vizuálního smogu (včetně parkovacích ploch, stánků s občerstvením, telefonních budek, výrazné reklamy apod.) i smogu automobilového. Až komicky působí neutichající plamen vzdoru vůči procesu sanitace ve formě pestrobarevně svítících thajských masáží s „rybičkovými pedikúrami“ ve výloze a rikšou před vchodem. Za zmínku také stojí šedá zóna nočních klubů, které na náměstí doléhají svými vývěskami.

Svoji první etnografickou práci jsem provedla v roce 2016, kdy jsem s pomocí kamaráda, kameramana Dominga Domíngueze, vytvořila krátký časoběrný film o 24 hodinách na Václavském náměstí, který jsem točila v únoru a srpnu (Mitrjukova, 2016). Aktéry byli turisté na segwayích, naháněči do nočních klubů, spousta narkomanů, množství turistických skupin atd. Tehdy náměstí utvářeli, ale dnes již nejsou jeho součástí nebo nejsou tolik viditelní. Od té doby totiž náměstí prošlo zásadní změnou, která je stále ještě v procesu. Jedná se o rekonstrukci urbánního celku, tedy odstranění parkovacích ploch, odklonění automobilové dopravy, vytvoření pěší zóny, zpřístupnění prostorů i navazujících dopravních linií lidem s omezenou pohyblivostí, unifikace prostor, vytvoření prvků, jež zpříjemňují pobyt v místě, vyčištění místa nebo návrat podélné tramvajové tratě. Od roku 2020 probíhá rekonstrukce zatím pouze v dolní části náměstí, která má skončit na přelomu let 2022 a 2023. Později bude následovat druhá etapa s přivedením tramvajové tratě do horní části náměstí.

Dovolím si zde uvést paralelu se sanitací místa, jak to uvádí ve své etnografické studii Brigida Marovelliová, kdy zápach, hluk a jiná znečištění nebo celkový chaos jsou reorganizovány v procesu kulturní poptávky po čistotě, hygieně a řádu. Vypovídá to o společnosti, která touží po pořádku a nablýskanosti (Marovelli, 2014) Na Václavském náměstí stále existují místa odporu, která nepodléhají sanitizaci. Za prvé se jedná o puch amoniaku, připomínající zkažená vajíčka, jež stále zůstává v dolním vestibulu stanice metra Můstek a kterého není možné se technicky zbavit už 43 let (Bigas, 2012). Všechny to pohoršuje. A také hluk pocitově vyhání lidi z prostoru, protože signalizuje nebezpečí. Nejpalčivějším příkladem je hluk automobilový, který vychází převážně z magistrály, ale také současná rekonstrukce hotelu Evropa. K tomu můžeme

připočíst řinčení tramvají, které protínají prostor, a tím náměstí oddělují na dva svébytné celky. Když prší, tak v okolí zastávky směrem od Vodičkovy k Jindřišské ulici vznikají kaluže, které se musí složitě obcházet a svým způsobem tím také způsobují jisté rozdělení, i když jen dočasné.

Dolní část náměstí tvoří spíše vodorovná plocha, mírné stoupání začíná od tramvají k Muzeu. Dolní část se již skoro celá zrekonstruovala a sjednotila. Odklonila se automobilová doprava a prostor se stal mnohem přehlednější jak díky sjednocenému povrchu dlažby, tak vymizením rušivých prvků nebo samotným faktem, že člověk se může bez problémů zdržovat v centrální části a pozorovat své okolí z příjemné vzdálenosti neuzurpující osobní prostor a pohled na architekturu. Auta zde projíždějí sporadicky, především se jedná o zásobování. Přidána byla dvě stromořadí, která prozatím netvoří stín pro ulici ani zastínění okolních budov. Jsou zde umístěny nové prvky veřejného charakteru – pítka, odtoky, osvětlení, rabátka, která ochraňují kořeny stromů, fontána (spíše vodní trysky vyvěrající ze země), stojany na kola, v létě také skládací, vratké židle a stoly, vše v černém minimalistickém provedení. Okolo fontány se objevila posezení ve formě betonových kvádrů, které v létě chladí, ale v zimě studí. Nepohodlné židle a studící betonové lavičky představují taktiku, jak zabránit dlouhodobému srocování bezdomovců.

Tuto změnu bylo potřeba také představit a vysvětlit veřejnosti. Měla jsem možnost zhlédnout propagační výstavu s názvem Václavák. Od koně k metru, která byla umístěna na železných stojanech hned vedle svatováclavských trhů. Výstavu pořádal odbor médií a marketingu magistrátu hl. m. Prahy. Autorem je Ing. Arch. Ševců a zaštitění poskytli Jakub Cígler Architekti, Městská část Prahy 1, CAMP, IPR, Dopravní podnik hlavního města Prahy a Muzeum hl. m. Prahy. Není tedy divu, že se jedná o výstavu, která má obyvatelům Prahy přiblížit současné urbanistické řešení v co nejlepším světle. Samotná proměna není až tolik radikální, protože největší kus práce se udělal na odstranění vizuálního šumu včetně již zmíněných bezdomovců a jiných nechtěných aktérů.

Dá se říct, že pražské Václavské náměstí se rekonstrukcí zařadilo mezi podobné evropské metropolitní nákupní třídy jako například vídeňská Mariahilfer StraÙe, mnichovská KaufingerstraÙe či Avenue Jean Médecin v Nice, kterou mi obzvláÙtø připomíná zmínønou fontánu a tramvajovými liniemi. V Nice plocha tøchto vodotryskø připomíná spíše plavecký bazén a je příjemným ochlazením a

kratochvílí nejen pro rodiny s dětmi. Jsou sice naddimenzované, ale léto je tam parnější, zatímco na Václavském náměstí je fontána spíše nedostačující, pokud srovnáme velikost náměstí a sochy sv. Václava, kterému je fontána protipólem. Tyto prostory spojuje jakýsi patos bezstarostného žití a ekonomické svobody, která se ale vztahuje jen na privilegované. Velkým minusem se stává jejich nuda, jistá unifikace, ztráta osobních charakteristik i aktérů, ale také výlučnost pro bohaté vrstvy.

Během jedné z návštěv náměstí jsem oslovila mladého, dobře oblečeného pana Tomáše, náhodného kolemjdoucího, který zrovna čekal na kamarády a který se ochotně vyjádřil k rekonstrukci:

Já si myslím, že určitě ta proměna změnila celej Václavák. Myslím si, že je reprezentativní teďka jak pro místní, tak pro turisty... Vzpomínky právě na Václavák nemám úplně tak dobrý, protože to je jenom turistický místo, kterému jsme se vždycky dřív vyhýbali. Ale přijde mi, že ta proměna to zlepšila i pro ty místní. Mně se to určitě líbí.“

Tomáš i přes své tvrzení, že se mu to na náměstí teď líbí a že pracuje v jeho okolí, stejně přiznal, že se místu vyhýbá:

„Snažím se vyhýbat... Zlepšilo se to tady, ale pořád mám takovej turistickéj pocit z tohohle místa. Že to prostě není pro ty místní... To naše místo, kam chodíme radši, je pořád ta Národní třída nebo Náměstí Míru nebo Holešovice. Holešovice miluju. A ta Praha je prostě pořád turistická. Ceny jsou tu vyšší a já jsem na přelomu studia a práce, takže to pro mne není místo. Ale občas sem jako zajdu... Já musím říct, že ty podniky, který jsme tady navštívili, tak to bylo následkem covidu, protože se tady zlevnilo, nebyli tady turisté, a proto jsme sem začali chodit a párkrát jsme tady byli. Ale teďka, jak se to sem zase nahrnulo, tak prostě už sem zase nechodím moc.“

Dolní část Václaváku prošla rekonstrukcí, ale stejně nedokázala přilákat místní, aby se zde zdržovali, což ani nebylo v plánu. Cenová relace služeb na místě neodpovídá mzdám Pražanů, nýbrž cílí na turisty jako hlavní zdroj příjmů. Samozřejmě tomu odpovídají i aktivity místních podniků tak, aby na místo

nalákaly bohaté vrstvy. Je tedy zajímavé pozorovat, že se rekonstrukce povedla a může sem nalákat znovu lidi, budou to ale pouze bohatí cizinci. I důchodkyně Iveta mluvila o tom, že současná doba a její transformace ji nevyhovují, ale nedokáže posoudit, zda to je nostalgií nebo současností:

„Já tady zas až tolik nechodím, ale vím, že trošku Františkánská zahrada mi přijde trochu smutnější. Ale možná jsou to jenom nějaký nostalgie spíš z té doby, kdy jsme tady chodili. Jo? Že mi to prostě přijde moc takový načínčaný. Já jsem měla radši, když to mělo takovou atmosféru, takovou bohémštější. To bylo ještě když jsme tady ještě chodili. Taky jako byla jsem mladá, bylo všechno jiný.“

Podobně to vnímá i Petr, rodilý Pražan, který v bezprostřední blízkosti náměstí bydlí. Petr se vyjádřil k rekonstrukci paláce Severin. Rekonstrukce s sebou přinesla zbourání skoro celého vnitrobloku, původně tiskařských domů novinových nakladatelství, mezi Václavským náměstím a ulicemi Na Příkopě, Jindřišskou a Panskou. Rekonstrukce paláce Severin se odehrávala současně s rekonstrukcí celého náměstí. Dokonce tam byly vyjednány nájezdové rampy pro zásobování, což jsem se dozvěděla na setkání členů zapsaného spolku SDRUŽENÍ NOVÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO. Toto sdružení se prezentuje tak, že zastupuje občany a významné firmy, které mají své sídlo na náměstí. V době, kdy jsem měla možnost účastnit se jejich setkání, tak byli ve sdružení dva občané a zbytek, několik desítek, byli reprezentanti a manažeři restaurací, hotelů apod. Je z toho vidět, že rekonstrukce neprobíhá primárně pro místní, nýbrž se jedná o investici do turismu.

„No to celý lehlo. Tam je teď vlastně ruina... A jako co to má teďkom tam bejt. Já jsem viděl nějaký ty vizualizace, tak dejme tomu, že by to nemuselo být úplně špatný, ale zas to bude uzavřený prostor. Jako komerční, že jo. Do toho se normálně dalo. Já nevím, jak se jmenuje ten palác. Byl tam McDonald. Já už jsem to stih zapomenout. To je teď zavřený, protože už to tam začínaj kuchtat. Ale tam se dřív dalo normálně procházet. Tam jste mohla jít dovnitř až strašně hluboko... No von tam bude hluk z těch hlučících turistů. Jako tam nebudou normální krámy. Tam budou zase cetky anebo, já nevím, prostě nějaký nóbl věci.“

Oproti tomu horní část náměstí je stále v dost špatném stavu. Petr popsal, že sice má horní část náměstí rád, ale zdá se mu špinavá. V době rozhovoru byla dolní část náměstí zavřená kvůli probíhající rekonstrukci, takže jsme se bavili převážně o té horní. Náš domluvený rozhovor proběhl nad kašnou pod Národním muzeem, odkud jsme mohli pozorovat dění pod námi.

„Zrovna tak, jak jsme tady dneska, tak já třeba když jsem chodil na vejšku, tak já jsem se sem chodil dívat. V té době ta kašna tady nefungovala, to byly 90. léta, ale provoz tu byl relativně srovnatelný, spíš teda menší, ale nebylo to. Možná si to pamatuji špatně já, já nevím, je to víc než 20 let, ale dneska mi to přijde to náměstí špinavý. Jako dítě si pamatuju, když tady jezdily tramvaje, a bylo tady všude živo, strašně lidí a něco se tu dělo. Dneska vlastně auta tady projedou, lidi z vokýnka se podívaj. Ti, co to tu neznají: ‚Jé, jsme na Václaváku!‘ Ti ostatní tady jezdí dennodenně, protože se tady jinudy jezdit nedá. Když se zrušily tramvaje, tak se vlastně nějakým způsobem jakoby to náměstí, já nevím, odlidštilo. Ta tramvaj měla zastávku na povrchu, z toho metra ty lidi skoro ani nevylezaj. Vobčas je tu teda nějaká demonstrace, OK. Ale já nevím, no. Furt je tu prostě špína. Ať už jsou to blitky vod vožralů nebo... Jo? Kdyby to zalejvali, tak tam u těch výstupů bude travička, a tady jsou teda nějaký keře, já nevím, ale je to neudržované. To je asi ten největší problém. Ta špína s tím vlastně souvisí. To je vlastně celá Praha. To není jen tady. Něco hezkýho postavíme a pak se na to 20 let vykašlem a vono se to rozpadne. A pak za strašný peníze to vopravujeme a restaurujeme místo toho, abychom udržovali. Takže asi tak.“

Petr náměstí vnímá jako zbytečně degradující místo, odlidštěné, nevyhnutelně zatížené dopravou. A vyzdvihuje i zajímavou tezi, že degradace veřejného prostoru a potom nákladná rekonstrukce je záležitostí systémovou, rozšířenou po celé Praze. Taková situace je výhodná pro nečestné politiky a developery, ale ne pro veřejnost. Nedávno postavený Květinový dům, kde je umístěn Primark, je příkladem takové politiky. Původní dům se nechal zchátrat a následně byl zbořen za nesouhlasu památkářů, kunsthistoriků a veřejnosti. Toto obchodní centrum převyšuje pohledovost okolní architektury a spíše výškově komunikuje s Národním muzeem než se svým bezprostředním okolím. Mluvil o

tom i pan Petr M. a srovnal budovu s probíhající výstavbou vedle Masarykova nádraží:

„Tohle v tý Opletalce je prostě šílený. Jedna věc je, jestli se mi to líbí, nebo nelíbí. Z tohohle hlediska mně se to nelíbí, ale když se to jinejm líbí, já je za to kritizovat nebudu. Mně vadí, že mi přijde, že ten barák je prostě moc velikej. A to je vlastně strašně podstatná věc, která se v Praze léta nedodržíje... To samé je teď Masaryčka. 300 metrů nebo 200 metrů dlouhej barák. A porušují se všechny možný předpisy. Padne kvůli tomu koalice, jen aby se to prosadilo. To je něco neskutečného... Jak máme děti učit právo nebo spravedlnost, když vždycky ten silnější si prosadí vohnutí toho zákona nebo zavření vočí, aby nějaká část zákona se neprosazovala? No.“

Ilustruje to způsob nakládání s veřejným prostorem, jenž je všech a zároveň nikoho. Na náměstí totiž už skoro nikdo nebydlí, jsou zde převážně kanceláře. Chybí tu komunální politika, která by za místo lobbovala. Náměstí je místem, kde se vydělávají peníze, k čemuž slouží i turismus. Přestože udržitelná politika vstupuje do veřejného povědomí, tak na tomto místě se dostává do střetu se zájmy místních skupin. Václavské náměstí tedy není živým místem, ale komoditou, se kterou se nakládá. Od dob socialismu se zásadně změnila spotřebitelská skladba místa. Zatímco v době socialismu, jak jsem uváděla v historické části, bylo náměstí prostorem, kam se lidé přicházeli najíst, pobavit, setkat se s přáteli, tak v současné chvíli se mu spíše vyhýbají. Nepředstavuje pro ně atraktivní místo k životu. Je drahé, špinavé (horní část), turistické a příliš komerční, bez opravdové žité atmosféry. Respondenti vyjadřovali svou nespokojenost především s hlukem a finanční nedostupností podniků na Václavském náměstí. Rostoucí míra turismu a s ním související transformace náměstí má za následek změny v lokálním způsobu života. Lidé se snaží místu vyhýbat. Jako velký problém vnímají nemožnost zasahování do politiky, protože vlivní lidé si dokáží prosadit své zájmy i přes nevoli občanské společnosti.

5.2 Náměstí jako místo paměti

Tato část práce se zabývá jak samotným náměstím jako prostorem, který v nás může rezonovat nějakou formou paměti, tak komemorativními procesy a akty. Pravidelnými akcemi komemorativního charakteru jsou propagační akce k výročí 21. srpna 1968, konání oslav 17. listopadu a uctění památky Jana Palacha a Jana Zajíce. Dále bych rozebrala jednotlivé akce, jakým způsobem vypovídají o oficiální paměti.

5.2.1 Prostor paměti

Zcela jedinečným jevem na Václavském náměstí je přítomnost hned několika reprezentací paměti v různých formách. Jednak se jedná o pomník, sousoší českých světců a jezdeckou sochu sv. Václava v nadživotní velikosti, který odkazuje k mytologickému počátku českých zemí. Toto bronzové sochařské dílo je určeno k uctění osobnosti křesťanského knížete. Je dominantou celého náměstí, umístěného blíže k lidu než Národní muzeum. Ze své pozice na vysokém žulovém podstavci shlíží na dění na celém území Václavského náměstí a divák zase na oplátku vzhlíží k jeho velikosti, nedostupnosti a nedotknutelnosti. Můžeme se dotknout pouze žulového podstavce, který rozděluje profánní život a svátost patrona českých zemí. Druhým prvkem oddělení je umělecky zpracovaný masivní kovový řetěz, který světce ochraňuje před vandalismem. Je otázkou, zda tato reprezentace někdy sloužila k náboženskému uctění českých světců, protože její význam je politický. Na podstavci je vytesáno „Svatý Václave, vévodo české země, kníže náš, nedej zahynout nám, ni budoucím“. Musíme si uvědomit, že tato socha byla vytvořena v době obrozenectví a instalována během první světové války. Tímto je její smysl národovotný. Je výrazem odporu vůči monarchii a je jedním ze symbolů vítězství nad nadvládou Habsburků, protože právě pod tímto sousoším byla vyhlášena československá státní samostatnost, což stvrzuje nápis 28. X. 1918. Paní Iveta svůj vztah k postavě svatého Václava popsala slovy:

„Svatýho Václava jako postavu mám ráda. I k ní tak nějak vzhlížím. Samozřejmě je to nějaký mýtus, kterej si myslím, že nám Čechům může dodat takovou tu zdravou hrdost. Já si nemyslím, že my Češi jsme nějak lepší národ než

ti ostatní. To vůbec ne. Ale já jsem ráda, že jsem Češka. Miluju tu řeč. A miluju naši historii. Miluju naše mýty, pohádky. Já si myslím, že to všechno k takovému zdravému bytí člověka patří.“

Postavu Václava tedy můžeme vnímat jako součást kosmologického kánonu, základu české národní identity. Zajímavé je, že v době vlády premiéra Andreje Babiše v koalici s SPD a komunisty pan Petr odkazoval na to, že odpovídající vláda Václava v českých zemích je „toho, který je umístěn v Lucerně na tom mrtvém koni. Tak to asi je dneska.“ V pasáži paláce Lucerna je zavěšena jezdecká socha sv. Václava od Davida Černého o přibližně stejných proporcích jako ta na náměstí. Jenže kůň visí zavěšený za nohy a má vypláznutý jazyk na znamení své smrti. Na jeho břicho sedí sv. Václav, jehož vzezření se mění na tragikomickou figuru. Tato socha je vsutku přitažená za vlasy a reprezentuje politiku dnešní doby jako nesmyslnou, nepřírozenou, šílenou a přehnanou.

Z období národotvorného je také majestátní, nedávno opravená budova Národního muzea. Jak již bylo zmíněno výše, Národní muzeum ve své velikosti převyšuje Václavské náměstí a rozprostírá se do celé jeho šíře. Je také odkazem na národotvorný proces, a to především z kulturně-historické perspektivy. Bylo postaveno na konci 19. století. Mělo dodat českému národu sílu jako vyvážení vlivu Vídně, aby se vymanil z podřízeného postavení vědy, historie, kultury a jazyka. Je to pomník něčeho, na co může být česká společnost hrdá. Celková architektonická skladba místa mluví především o době 1. poloviny 20. století jako o době prosperity, invence a kreativity, která představuje odkaz historické náklonnosti společnosti k Západu, ale také jako odkaz svého postavení v západním společenství.

Magistrála oddělující Národní muzeum od hlavního těla Václavského náměstí je také svým způsobem místem paměti, ovšem tentokrát v negativním smyslu. Vyjadřuje škodlivý zásah vůči kultuře, společnosti a městu ze strany totalitního režimu. Domnívám se, že v tomto smyslu to plánováno nebylo, ale účinek je velmi tíživý. Problémem je především situace, kdy se město ještě nedokáže transformovat tak, aby tuto dopravu odklonilo, a tak Národní muzeum zůstává obklíčené zepředu i zezadu tříproudovými a nadmíru vytíženými silnicemi. Určitě se odehrála pozitivní změna rekonstrukcí přilehlých prostor, parku a vytvořením několika přechodů, čímž se trochu omezil negativní dopad na

bezpečí, vizualitu a znečištění, ale je stále nedostatečná. Můžeme na věc pohlížet jako na nekorektní zasahování do města, které je necitlivé a negativní.

Z urbanistické perspektivy lze vnímat horní část náměstí jako nechvalně pojmenované Štrougalovy sady podle předsedy bývalého Federálního shromáždění. Byly vytvořeny v 80. letech, kdy zanikla podélná linie tramvaje spojující Václavské náměstí s Vinohradskou třídou. Bulvár byl osázen velkoplošnými trávničky, keři a betonovými květináči, které měly zabránit lidem ve shromažďování. Proto se plánuje návrat tramvají, jenž Adam Gebrian označuje za městotvorný prvek, protože přivádí lidi do místa jiným způsobem než metro (Jansová a Gebrian, 2016).

5.2.2 Výstavy jako oficiální paměť

V období kolem 21. srpna se jako připomínka událostí kolem okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy se na náměstí konají veřejné pamětní a historické výstavy. Konají se i v době jiných státních svátků, pokud nejsou hlášeny nějaké zábory prostranství kvůli demonstracím nebo rekonstrukci. Z jiných lze představit například Ve stínu normalizace 1969–1989, Historické osmičky aneb co předcházelo vzniku samostatného Československa aj. Výstava Masakr na náměstí Nebeského klidu 1989 připomínala protest čínských studentů potlačený místním režimem. Část, která se vztahuje k paměti, má vždy společnou osu událostí okolo odporu vůči totalitnímu režimu. Mluví se jazykem boje proti zlu. Používají se výrazy boj, tvrdé potlačení, úpadek, spontánní protest, okupace, normalizační temno, strach a naděje, uvádějí se počty mrtvých a zraněných, ale také počty vojenských sil včetně techniky, popřípadě počty protestujících. V mnohem menším měřítku se mluví o protektorátu a většina slov je adresována okupaci z roku 1968. Není divu, když nesvoboda za komunistického režimu trvala více jak 40 let a negativně ovlivnila životy několika generací, ale i vzhled náměstí jako takového. Dokonce i stavba metra je ukazována v negativním světle. Mluví se o tom, že náměstí bylo otesáno a podkopáno ve vztahu k živému pulzujícímu městu, čímž negují pozitivní přínos do dopravní infrastruktury.

Nikdy se také veřejně na těchto výstavách nemluví o osvobození Československa sovětskými vojsky, jako by to ani nestálo za tu zmínku. Vždy se mluví pouze o okupaci a totalitě v černém světle, zcela binárně k současnosti v

černobílém světle. Nikdy se nemluví o tom, že Václavské náměstí vlastně bylo za totality místem, kde žili a kam chodili Pražané rádi, protože místo bylo finančně dostupné. Byla tam spousta kulturních institucí a kulturních činitelů. Díky zapomínání a regulované paměti můžeme jednoduše přeskochit debatu o tom, proč Václavské náměstí již není místem pro tamní obyvatele. Jakoby to tak bylo odjakživa, zcela přirozeně.

Výstava *Ve stínu normalizace 1969 - 1989*, soukromý archiv autora

Fotografie je výřezem ze záběrů k filmu *VACLAVAK*. Autor filmu Jana Mitrjukova, nyní Tucaković. Kameraman Domingo Domínguez.

5.2.3 Paměť sametové revoluce

Nejdůležitějšími připomínkovými akcemi ale zůstávají oslavy 17. listopadu, kdy se na náměstí koná Koncert pro budoucnost. Koncert je jednou z akcí pořádanou sdružením Nerudný fest v rámci Festivalu svobody, který vznikl jako studentský projekt. Dnes ho mimo jiné sponzorují ambasády Izraele, Velké Británie a Spojených států amerických, což vypovídá o přítomnosti hegemonu jako „morálního a intelektuálního vůdce“, jak ho popisuje Gramsci. Jedná se o koncert a připomínkovou událost, kde mezi hudebním vystoupeními promlouvají zastupitelé intelektuální elity národa. Mimochodem 17. listopad je v Praze vždy studený a vlhký, teploty klesají těsně nad bod mrazu a zima se dostává pod kabát. Přesto se jedná o oblíbenou akci, které se účastní desítky tisíc lidí, kteří v klidu postávají a účastní se výjimečného okamžiku. Během minulých ročníků se tyto akce konaly ve vztahu k minulosti a s nadějí na lepší budoucnost.

K vynalezeným tradicím můžeme připisovat akt cinkání klíči a Modlitbu pro Martu. Musím říct, že tyto okamžiky mě učarovaly. Cítila jsem v sobě magickou spojitost s těmi, kteří stáli vedle mě, vnímala jsem spojení s českým národem a jeho minulostí. Cítila jsem se být součástí kolektivu. Na místě byla přátelská atmosféra. Okolo postávali obyčejní lidé, tedy ti, které potkávám v metru nebo v Bille. Ale zatímco v profánní době cítíme mezi sebou určitou

vzdálenost, tak tento moment nás spojuje. Vzniká jakýsi patos sjednocení a bratrství. Cinkání klíči je chvilkový akt a kvůli výšce tónu rezonuje hluboko v hlavě, kde vytváří moment transu. Modlitba pro Martu je kouzelná, hluboká píseň. V ten moment jsem chtě nechtě dýchala hlouběji. Zpěv, hudba a slova se rozprostíraly do každé buňky mého těla, ale ostatní o prožitku mluvili jinak. Svoji osobní paměť a vztah k oslavám mi popsala Klára, kterou jsem oslovila na stánku Nerudný fest:

„Oslava svobody, kterou jsme nabyli před 31 lety, pro mne je to významný i tím, že já jsem se v té době narodila. A v podstatě jsem na 17. listopadu šla i z porodnice. Zároveň táta šel na Národku jako spousta jinejch lidí tam. Byť se říká, že tam všechno bylo velice jako poklidný, tak on zrovna tam byl v té skupince lidí, kde ho málem jakoby utlačili a udusili u sloupu, ale jeho bratr ho vytáhl. No a tam potom jedna paní jim pomohla, a když tam běželi vlastně policajti se psama, no tak si všechny ty lidi nahnala do chodby a do bytu a do toho baráku a tak je v podstatě zachránila. Takže je to určitě nějaký odkaz ke svobodě vyjadřování a tak... Je to rodinná paměť. Ono vlastně jak to téma je silný. Celá rodina žila za komunismu v Československý republice, tak samozřejmě potom, když ten režim padl, tak jednak je rodinná paměť i to, co se tady dělo celou tu dobu za vlády komunistů, a potom i to velký nadšení, který přišlo s tím rokem 89.“

Pro Kláru se jedná o paměť spojenou s celým jejím životem a životem její rodiny. Jedná se o akt paměti, vzpomínku na útrapy, na nebezpečí, když chtěl člověk vyjádřit svůj nesouhlas, ale i na oslavy svobody a nadšení, které přišly potom. Podobnou korelaci s rodinnou pamětí v tom vidí i Lukáš:

„Jsem si vědom historie a symboliky toho místa. Ostatně rodinné fotografie z toho, jak jsme tam v 89. s mámou. To jsou mi teda dva. To není jakoby moc velká vzpomínka. Ale byl jsem tam na demonstraci krize České televize, že se tam Děkujeme, odejděte! Byl jsem maličký. Ale vlastně sám si pamatuji tu emoci toho shromáždění, jak je to silný... A přesně jsem narážel na to slovo rituál. A to je prostě v něčem jako nechci říct sekta, ale ten prvek té nějaké iniciace, toho rituálu je tam jako strašně silnej.“

Rituální vzpomínání v den svátku 17. listopadu je tedy prožitkem osobním, rodinným, společenským a odkazuje spíše k prožitku minulosti než k prožitku přítomnosti, jde o akt vzpomínkový. Klára dále mluví o formě Koncertu pro budoucnost:

„Mně přijde super ten formát, který se volí, že tam natahá i relativně mladou populaci, která v dnešní době často bohužel ani neví, co ten 17. listopad je... Někteří lidé na to určitě zapomínají, protože to nepovažují za důležitý. Nebo důležitý. Ani to třeba v té rodině se to tolik neřešilo nebo nepokračuje tam nějaká ta tradice toho vzpomínání na tuhle historickou skutečnost. A pak máš prostě různé obory, kdy když se prostě půjdeš zeptat lidí, kterejm je 16, 17, 18 let, a zeptáš se jich, co je ten 17. listopad, tak to nevědí... Tak asi to třeba neřešej doma nebo pro tu rodinu to třeba nemělo takový význam. Je to prostě nějaká věc, která se stala před 31 lety. Není to pro ně tak významný jako druhá světová válka nebo obecně to úplně třeba přejdou, tuhle informaci... Často jsou to třeba střední odborné školy.“

Klára zajímavým způsobem podtrhla, že svátek 17. listopadu je především možný skrze rodinné tradice a vyprávění, skrze rodinnou paměť, které vrcholí veřejnými oslavami. Tyto oslavy by nebyly možné bez rodinné paměti. A zároveň zdůraznila, že je tento den důležitý z hlediska národní paměti a jejího formování. Ohledně rituálů spojenými se svátkem se Klára vyjádřila takto:

„Já asi tolik necinkám klíčkama, pro mě je tohleto věc, která je spojená s tím daným rokem, a myslím, že se tohle celkem vytrácí jako tenhle ten akt. Modlitba pro Martu tak to je úplně jasný odkaz k té svobodě. Je to prostě něco, co se opravdu zaznamenalo, co je s tím úzce spjatý. Je to prostě, já nevím, jeden z těch symbolů, který je tím, že je v hudbě, tak je mnohem snáz udržitelnej.“

Na otázku, zda Kláru tento prožitek nějakým způsobem naplňuje mi odpověděla, že přímo ne. Zajímavé bylo, že nikdo z mých respondentů mi nepotvrdil, že pro ně tyto rituály měli nějaký magický, osobní účinek či prožitek. Možná právě proto se cinkání klíči vytrácí.

Na otázku, zda Kláru tento prožitek nějakým způsobem naplňuje, mi odpověděla, že přímo ne. Zajímavé bylo, že nikdo z mých respondentů mi nepotvrdil, že pro ně tyto rituály měly nějaký magický, osobní účinek či prožitek. Možná právě proto se cinkání klíči vytrácí.

Letošní ročník byl o mnoho jiný než ty minulé. Jeho podtitul byl Jaká je cena míru? a reagoval na dění v souvislosti s válkou na Ukrajině. Počátek byl stanoven na čtvrtou hodinu odpolední. V té době jsem už byla úplně promrzlá, protože jsem na náměstí pobývala od 12 hodin kvůli protivládní demonstraci, která se z Opletalovy ulice vydala přes magistrálu před Českou televizi. Pódium bylo megalomanských rozměrů a zcela zakrývalo sochu sv. Václava, čímž svým způsobem dávalo najevo důležitost svého sdělení. V prostředním ostrůvku pod pódiem byla dlouhá řada stánků s neziskovkami. V 16 hodin přicházel průvod z Albertova. Tentokrát byl jiný. Vedle českých vlajek lidé nesli i vlajky ukrajinské, natovské a evropské. Češi a Ukrajinci šli bok po boku. Ještě nikdy jsem neviděla, že by nějaká menšina tak vítězoslavně slavila 17. listopad a tak naplno se angažovala v průvodech. Tentokrát to nebyly oslavy jenom českého národa, ale společné oslavy Čechů a Ukrajinců, kteří chtěli zvítězit na ruským agresorem. Průvod měl až militantní charakter. Cítila jsem se nepatřičně, izolovaně, oddělená od všech ostatních jako nikdy předtím, protože si nepřeju vítězství, ale mír.

„Letošní ročník se nám hodně povedl. Že bylo jako skvělý, že tam vystoupily Pussy Riot. Že tam měli k tomu ten svůj dokument a to mi přijde právě taky skvělý, že tohleto samozřejmě většina těch lidí, kteří tam byli, tak vědí, co se děje v Rusku. Ale na ten Václavák chodí i lidi, který třeba jakoby nesouzněj s tím, co se tam jako říká, a ti lidi, kteří tam vystupují. Protože to nějaká část těch lidí mohla vidět, tak to mi přijde hrozně důležitý... Takováhle asi jako antiputinovská věc se stala na veřejnosti před tolika lidma, tak mi to přijde skvělý v kontextu války na Ukrajině. Protože jsou to přesně ty vobrazy. Já nejsem úplně pro, aby děti viděly ošklivé věci, ale tohleto si dokážou dost dobře zhmotnit a představit, a Apolenka, který je pět, tak se k tomuhle často vrací k tomu tématu, že v Rusku jsou lidé nesvobodní a že je tam zavíraj bezdůvodně a podobně. Což mi přijde hodně důležitý. Protože všechny informace jsou hodně jednoduše zmanipulovatelný.“

Klára se vyjádřila, že jednou z nejlepších věcí na ročníku 2022 bylo vystoupení ukazující dnešní Rusko jako zosobnění zla. Nepopírám zde, jaký je v Rusku režim. Ale chtěla bych se vrátit k tomu, že se mluví o zlu, o jeho zosobnění v souvislosti s bojem proti němu, jak ho popisuje Alan Badiou, čímž se ospravedlňuje válka a zabíjení. Zajímavým způsobem se transformoval akt vzpomínání na akt burcování společnosti k současnému boji za svobodu, přičemž tento boj se odehrává v jiném státě mimo EU. Svoboda v tomto narativu rezonuje v kontrastu s Putinovým režimem. Na druhou stranu na Koncertu pro budoucnost nebyla reflektována rekordní míra násilí páchaného Izraelem v roce 2022. Již se nekontempluje o obsahu hodnot. Svoboda je spíše dávána do souvislosti s vítězstvím nad zlem než se spravedlivou společností, kde by bylo možné důstojně žítí všech lidí.

Nejvíce jsem se ztotožnila s výpovědí Jitky, se kterou se okrajově známe, ale nestýkáme se. Domluvila jsem si s ní rozhovor, protože je aktivní občankou a na pamětní a oslavné společenské shromáždění chodila s pravidelností, na demonstrace dokonce vybavená transparenty. Tudíž jsem si myslela, že mi třeba nabídne i zajímavý pohled na vývoj těchto oslav a vskutku se tak stalo. Její postoj se za ta léta změnil. Nejdříve tam chodila s nadšením a nadějí.

„Bylo to tak pár let, protože jsem tam opravdu potkávala lidi. Bylo pro mne občerstvující být prostě mezi lidma... A že ses tam mohla opravdu rozhlédnout a vidět v těch tvářích, že si jako asi rozumíte. Nebo se tam s někým pozvat na kafe. A tam si to i jako potvrdit.“

Ale poslední dva roky tam už nechodí a vysvětluje proč:

„A naopak jako jsem prostě začala na těch letech akcích spojených se 17. listopadem, ať už to právě byly ty demonstrace o den dřív nebo oslavy na 17., co dělali Chvilkaři ty demonstrace, tak jsem najednou začala fakt cítit osobně prostě zklamání a to pokrytectví... Tyhle lidi tam potřebují cítit, že jsou v nějakém chumlu, který věří stejným hodnotám. A že přeci tu demokracii ubráníme a s ní je spojená ta svoboda. Včetně jako osobní svobody, ale jakože to už je celý. Že už nemají sílu na to si jít poslechnout, co všechno je špatně a spojit se u těch základů vážnějšího. Takže pro mne tohle už padlo. Teďkom, když jdu po Václaváku, tak pro

mne už je to jenom prezentace kapitalismu par excellence. Spíš to ve mne vzbuzuje hořkost a smutek a izolaci.“

Jitce vadí vyprázdňenost slov, která zaznívají na těchto setkáních. Podle ní zaznívají na těchto setkáních slova, která jsou jenom povrchním poplácáváním se po ramenou, ale vůbec nejdu do hloubky k jádru problému a nějaké vyhlídce doopravdy lepší, spravedlivější budoucnosti pro všechny. Svoboda není jenom princip nebo nějaká abstraktní hodnota, ale je to neustálé usilování o rovnostářskou společnost. K rozhovoru s Jitkou se ještě později vrátím v identitní části práce, protože svoje porozumění vztahuje i na současnou identitu společnosti, reaguje na dění na Václavském náměstí a rozvíjí svoji pozici hlouběji.

5.2.4 Uctění památky obětí komunismu

K uctění památky Jana Palacha, Jana Zajíce a obětí komunismu slouží hned dva pomníky. Jeden z nich se nachází v křovinách pod sochou sv. Václava, druhý je u Národního muzea. Bohužel ten v křovinách je v dezolátním stavu. Jedná se o dvě různé žulové desky. Na jednom jsou vyobrazení Jana Palacha a Jana Zajíce. Na druhé je napsáno Památce obětem komunismu. Lidé tam sice pokládají květiny, věnce a svíčky, ale místo je úplně zanedbané. Někteří tam pohazují úctenky, někdo tam odhodil cibuli z kebabu a další odpad. Pro špínu ani není vidět nápis na pomníku. Tento pietní prostor spíše připomíná smetiště než cokoliv jiného. Zajímavé je, že SDRUŽENÍ NOVÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO, které o Václavské náměstí se svolením Městské části Praha 1 pečuje, má na webových stránkách fotky Václava Havla, ale tento pomník dovedla do takového stavu. O tom druhém lidé často ani neví, protože se tam lidé nezdržují. Je umístěn hned vedle magistrály na zemi jako padlý kříž na mohyle. Jitka mi ohledně Jana Palacha sdělila následovně:

„To je s tím spojený. To byli prostě lidi, který měli naději. Nebo pro tu naději byli schopni se obětovat, aby něco probudili. Pro mne Jan Palach umřel v den mejch narozenin, takže já to mám spojený úplně osobně. Takže na ty lidi nezapomínám, ale nepotřebuji to nějak veřejně demonstrovat. Doma tak

zapalujem svíčky na tyhle ty data, ale já to tady nemám s kým sdílet, protože vidím, že ten narativ je ohnutej a že je fakt jako pokryteckej, slabej.“

Jitka se vztahuje k dnešnímu narativu svobody, který přináší Milion chviliek nebo Koncert pro budoucnost, že nenavazuje na odkaz Jana Palacha. Nebyla ale jediná, kdo se vyjádřil, že ho veřejně neslaví. Všichni respondenti mi říkali, že vlastně toho Jana Palacha buď nějak zvláště neslaví, nebo se účastní akcí tam, kde se zrovna nacházejí. Někteří nemají potřebu tento akt činit veřejným, popřípadě někteří ani nevědí, že památníky na Václavském náměstí existují. Je to připomínka spíše niterná, osobní, ale ne celospolečenská jako oslava svobody nabytá po sametové revoluci.

Památník obětem komunismu

5. 3 Náměstí jako prostor pro vyjádření identity

Václavské náměstí není jenom prostorem turismu, obchodu nebo piety, ale především je místem demonstrací, protestů a manifestací. Je to historicky jednou z jeho hlavních funkcí. Proto by bylo neúplné vynechat projevy a názory, a to především teď, kdy je celospolečenská nálada natolik rozviklaná, že se na místě

dějí až stotisícové protesty a demonstrace. Proto se v následujících částech pokusím rozebrat hlavní témata, která na mítincích vykrystalizovala. Současnou českou společností hýbou různá témata, ale já jsem si vytyčila několik hlavních linií pro potřeby práce, které se v narativech iniciativ Milion chviliek pro demokracii a Česká republika na 1. místě překrývají. Jsou jimi strach a válka, nenávisť a solidarita, cenzura a dezinformace. Jak jsem se již v metodologické části zmínila, využívám projevů a rozhovorů ze setkání Milionu chviliek pro demokracii a uskupení Česká republika na 1. místě, které se jeví jako dva společenské protipóly. Obě organizace mají řadu podporovatelů po celé republice, proto tato veřejná shromáždění mají dalekosáhlou výpovědní hodnotu o společenském, potažmo národním dění.

Milion chviliek dále v textu reprezentují domluvené rozhovory s organizátory Lukášem a Jakubem, menší rozhovory z demonstrací a samozřejmě úryvky z projevů na manifestacích. S organizátory protivládních demonstrací se mi nepodařilo spojit, ale ptala jsem se demonstrantů na místě. Nepodařilo se mi však nasbírat reprezentativnější vzorek výpovědí. Někteří lidé odmítli poskytnout rozhovor, protože pro ně bylo důležité poslouchat a účastnit se, některé rozhovory přišly vniveč kvůli okolnímu hluku nebo kvůli výpovědní hodnotě, která byla spíše slabší povahy. Z toho důvodu jsou výpovědi v nerovnoměrném zastoupení.

Milion chviliek je politická aktivistická organizace, která má za sebou již několikaletou tradici akcí na Václavském náměstí, protože vznikla jako občanský protipól tehdejšího premiéra Andreje Babiše. Její příznivci dnes již svoje akce nenazývají demonstracemi proti vládě, nýbrž manifestacemi, protože již na těchto akcích nevystupují antagonisticky k vládě, nýbrž nějakým způsobem potvrzují vládní narativ. V práci je nazývám hlasem establishmentu, ne proto, že se tak prezentují, ale protože mají podporu současné vládní koalice. Lukáš mi odpověděl na otázku, zda se považují za establishment, nebo disent, takto:

„Ono to trochu souvisí s tou situací, do který jsme se dostali jako organizace. Nechci říct, že jsme je vyhráli, ale ty volby dopadly poměrně po tom směru, který jsme tlačili. A najednou jsme teda politická aktivistická organizace, která má ‚svou vládu‘. Jak ten vztah s tou vládou je velmi napjatý, protože spousta politiků nás nemá ráda, protože má pocit, že je prostě školíme, že je vychováváme, což děláme, že jo... Tím, dokud tady byl Andrej, a bylo to

jednoznačný nebezpečí, byl to ten Voldemort prostě úplně jednoznačnej. Tak pod těma Chvilka se podařilo sdružit obrovský spektrum lidí. Sahající od lidí, který jsou fakt naprosto antiestablishmentový, naprosto, až po lidi, který totálně věřej tomu systému, jenom mají pocit, že na nich tady někdo zle parazituje a ničí ho tady zevnitř.“

Přesto mají výhrady k tomu, nazývat se establishmentem, protože jejich základ je velmi různorodý. A zároveň se necítí být disidenty, jak to popisuje Jakub:

„Já si myslím, že jsme lidi, který chtěj něco posunout v týhleto zemi, a ty lidi jsou jako různí. Jsou tu lidi, který mají přístup k moci, protože jsou nějaký politici, tak jim to šlo samozřejmě jako do karet. Ale my jsme s nimi nikdy nespolečně pracovali. My jsme je pozvali, ale nikdy nespolečně pracovali. Tenkrát to byli opoziční politici... Já si myslím, že z naší strany nejde o nějaký hájení věcí. Spíš je to podle mne jako vyjádření věcí, přes který nejede vlak a to jsou výroky jako těch šílenců jako Vrabel, Rajchl, Havel. Ti se teďkom objevili jako společnej nepřítel, nebo nějaký ztělesnění nějakých hodnot. Nebo hodnot? Ztělesnění prostě nějakých tendencí nebo idejí, vůči kterým bychom se chtěli vymezit, který považujem za ohrožení demokracie, jo... A disident? To je nějaký těžkotonážní slovo vzhledem k naší minulosti...“

Milion chviliek se staví do pozice, ze které se vymezuje vůči negativním nedemokratickým jevům. Dříve to byl Andrej Babiš, dnes jsou to Vrabel a další. Pro Jakuba je disident směr, který se obrací právě k demokratickým hodnotám a vymezuje se vůči nesvobodným režimům, což vyplývá z české národní paměti a v tomto smyslu je výjimečným příkladem. Protože v jiných zemích, které si neprošly totalitní minulostí, slovo disident postrádá komemorativní zabarvení a je spíše volnější, svobodnější formulací. Nedisponuje podtextem mučednictví, hrdinství nebo kánonu.

Na druhou stranu uskupení Česká republika na 1. místě se nebojí o sobě mluvit jako o disidentech, narážejí tím právě na vzpomínku boje proti totalitě. Dokonce se i více obracejí k soše sv. Václava, který Chvilky a Koncert pro

budoucnost zakrývají za velkým profesionálním pódiem. Možná i z důvodu, že jejich pódium je mnohem menší a průsvitné, takže je za ním socha Václava vidět.

Mluví o sobě jako o blanických rytířích, které má podle legendy Václav přivolat v čase ohrožení. Považují se za vlastence, zástupce nového národního obrození a odmítají pojmenování jako zrádce a kolaborant. Ale zároveň se vymezují proti pojmenováním jako dezoláti a proruští švábi, kterých se jim dostává od většinové společnosti. Tyto pojmy jim právě připomínají, nakolik jsou uzurpovaní. Abych je vlastními slovy charakterizovala, přináším zde dvě výpovědi, které vyjadřují to, vůči čemu se vyhraňují.

Pod Národním muzeem jsem ve shluku protestujících oslovila starší manželský pár, který se chystal vyjít na pochod před Českou televizi. Pan Miroslav se k těm pojmenováním vyjádřil takto:

„To mne popudí, když ze mne někdo dělá proruského švába. Že jsem pro Rusy... A to jsou věci, který mi vadí. Uráží (mne) vládní špička, že fandím Rusům, že, kdo je pro Rusy, je zmetek. Tady já jsem slyšel včera rozhovor z pražské radnice. Tam mluvila jedna slečna. Řekla hned na začátku – Nejsem pro válku, nejsem pro Rusy, nejsem pro fašismus. Ale kde to žijeme? – Začala nastavovat zrcadlo, že by se taky měl poslouchat ten Putin, ne jen jedna strana. Byla umlčena. Vystoupil (Jiří) Pospíšil, kterého nesnáším, protože je politický turista, a ten tam začal rvát. Já jako pamětník jsem toto viděl, jak hřímal Goebbels. A začal ji napadat, že ať ji nechají vyvést. A začal prohlašovat: Jsme v demokracii! Jsme v demokracii! Ale nemůže si tu tady každý mluvit, co chce. Tak já jsem si říkal, že když jsme tady v demokracii, ale můžu mluvit jenom to, co smím.“

Pan Miroslav získal mé sympatie, protože mluví o Rusech a ne Rusácích, což je hanlivé, ale hojně rozšířené pojmenování. Pan Miroslav v současném dění vidí paralelu s totalitními režimy 20. století, a to kvůli cenzuře a protiruské propagandě. A nebyl jediný. Mladý pan Tomáš, který do Prahy přijel za prací asi čtyři roky zpátky a teď pracuje ve fabrice, mi na jedné z demonstrací Česká republika na 1. místě pověděl:

„Prostě mi přijde, že Evropská unie transformuje svět podle obrazu nějakých prostě globalistů a je to proti zájmu normálních občanů a prostě lidí se

chtějí demokraticky vyjádřit k tomu, že se jim to prostě nelíbí. Že se děje něco, co je proti prostě lidem, který zvolili našeho premiéra Fialu, no. Je tam prostě diktát, kterej jde proti zájmům českých občanů, no. Je to prostě do oka bijící. Je to prostě vidět. Každý z nás to vidí, že prostě prochází věci, který že se zneužívaj katastrofy k politickým cílům. Já chci žít ve svobodný zemi, kde můžu říct svůj názor a kde nejsem označovanej za nějakýho proruskýho trolla nebo něco takovýho. Přece já jenom hájím zájmy občanů České republiky, že jo. A tady to, co se tady děje. Zneužívání prostě humanity a solidarity, aby to procházelo legislativou, a plnit si politický cíle. A Evropská unie se totalizuje. To už není, jak se tomu říká, demokratická společnost. Ta už si na to jenom hraje.“

Tomáš říká, že evropské instituce mají příliš razantní vliv na dění v České republice, kterému říká diktát v zájmu globalistů. Právě vůči vlivu hegemonu se vymezuje iniciativa Česká republika na 1. místě. Spolek požaduje demisi vlády současného premiéra Fialy, vystoupení z EU a NATO, vystoupení z energetické burzy v Lipsku, domluvení dodávek plynu přímo s Ruskem, změnu legislativního postavení Ukrajinců na území ČR na válečné uprchlíky, svobodu projevu, zemědělství bez GMO, znárodnění ČEZu aj. Ale v první řadě vojenskou neutralitu a nezúčastňování se války na Ukrajině. Česká republika na 1. místě je název pro demonstrace a pro petiční plán, který přináší. Není organizovanou politickou jednotkou, ale dává prostor nejen zástupcům politických stran jako KSČM, SPD, Trikolora, ANS, PRO aj., ale také kandidátům na prezidenta.

5.3.1 Strach a válka

Na demonstraci Česko proti strachu organizovanou Milionem chviliek, která se konala 30. října 2022, se stále dokola mluvilo o strachu. O strachu z války, o strachu z Putina, který se nezastaví na Ukrajině, ale půjde dál, který ohrožuje bezpečnost Čechů. Řečníci se stavěli na podporu Ukrajiny, protože ta brání evropské hodnoty a demokratické principy. Mluvilo se o potřebě pomáhat Ukrajině v jejím boji, ale také o potřebě pomáhat Čechům tady, aby si mohli zažádat o státní podporu, protože za svoji chudobu mnohdy nemohou. Za nepřítelů označili tři strany – Putina, bývalého amerického prezidenta Trumpa a obchodníky se strachem. Tak označili Chvilkaři organizátory protivládních

demonstrací. Zeptala jsem se jich, co znamená termín obchodníci se strachem. Lukáš mi řekl, že to pochází z anglického fearmonger, což v překladu znamená, že to je někdo, kdo se záměrně snaží navodit lidem strach, i když to není nutné nebo rozumné. Lukáš mi podal ještě vlastní vysvětlení:

„Protože tyhle lidi cíleně zneužívaj strachu, který ty lidi maj, kterej je do nějaké míry oprávněnej, ale do nějaké míry jako přehnanej, a dělaj to kvůli svýmu vlastnímu zájmu. Ať už to je prostě finančnímu, tam je to slovo obchodníci naprosto namístě, anebo je to prostě mocenskej prostě politickej zájem. Ale vlastně, že zneužívaj lidskejch emoci pro nějakej svuj prospěch, proto jsme je pojmenovali obchodníci se strachem... Je důležitý to taky ještě brát, že se vymezujem vůči těm organizátorům, ne vůči těm lidem, který tam choděj, který jsou autenticky vyděšený, autenticky frustrovaný, že je globalizace nechává stát u dveří, a je to jako správnej pocit. Jako oni nejsou mimo. Takže mi to přijde důležitý se nevymezovat vůči nim a nechávat jim otevřený vrátka na to, kdyby náhodou si to chtěli říct konstruktivně, tak je tady spousta ještě jinejch cest.“

Jakub se ke stejné otázce vyjádřil takto:

„Tam jde vlastně o to, že my jsme nikdy nechtěli vytvořit tu distinkci mezi lidma. My jsme nikdy nechtěli říct: Hele, ty lidi, kteří přišli na tu demonstraci o pár tejdnu dřív, to jsou vlastně lidi, proti kterejm tady demonstrujeme, protože to by bylo vytváření nějakejch bariér v té společnosti... Ačkoliv je mi někdy prostě na blití z těch transparentů, co tam měli. Říká se, že zoufalí lidi dělají zoufalé věci, jo... Ten nepřítel nebo to zlo nejsou tolik ty lidi, kteří tam přišli na tu demonstraci, ale jako ti, který je svolávali. To jsou ten Vrabel, Rajchl, Havel.“

Upřesnili mi tedy, že necílili na protestující, nýbrž na politicky a ekonomicky motivované organizátory. Tito organizátoři však využili prostor k vyjádření svých myšlenek, názorů a praktických řešení, které demonstrující podporovali. Vymezování se vůči organizátorům je vymezováním se vůči jejich ideologickému základu, který má značnou podporu ve společnosti. Vytváří se tím právě ta bariéra, které se chtěli Chvilkaři vyhnout.

Zároveň jejich pojetí nebylo vůbec konstruktivní, jak o tom mluví Lukáš, protože oni netlačili na žádná řešení, netlačili na politiky, ale na soucit a hodnoty. Věra Roubalová Kostlánová promluvila o „dobrovolném uskromnění“, které demonstrující na akcích Česká republika na 1. místě vnímají jako nařízené, ale v žádném případě ne dobrovolné. Vůči tomu se zase vymezují oni.

Z mé zkušenosti o strachu mluvili právě Chvilkaři a na protivládních demonstracích se nemluvilo o strachu jako takovém. Zeptala jsem se jich tedy, zda této rétoriky nevyužívají spíše oni. Zda strach z Putina jako hrozby pro Česko je oprávněný, nebo je to jenom domněnka. Jakub k tomu řekl:

„Otázkou je, jestli to znamená jako metaforicky nebo fakt fyzicky. Ta válka má prostě nějaký geopolitický kontext, že jo. Rusko se podle mého názoru snaží být jako nějaký politický hráč na globální úrovni, kterej možná odpovídá jeho velikosti jako rozlohou, trochu míň populační, ale rozhodně ne ekonomicky, jo. A když mluvíme o tom, že teďka útočí na Ukrajinu, chce sežrat Ukrajinu, o tom, že se nezastaví dál, tak jedna možnost je, že se opravdu fyzicky nezastaví dál a bude se snažit ovládnout Evropu... Na to zdaleka nejsem expert. Osobně si myslím, že to není úplně takový issue, že by fyzicky sem přišel a dobyl tuhle část světa. Ale myslím si, že ta jejich válka je primárně jako psychologická. Že dlouhodobě pracuje prostě s dezinformacema, lobbingem a snahou prostě rozvrátit ty státy. Protože být někde hegemon se dá dosáhnout různěma způsoby. Buď to stát se silnější než ten protivník, nebo oslabit toho protivníka. Já si myslím, že Rusko vzhledem k tomu, že není schopný být tak silný, tak se snaží jít tou druhou strategií. Tedy oslabit toho protivníka, jo. V kterým vidí nás. Já si myslím, že tady nikdo nemá potřebu z Ruska dělat nějakého protivníka. Myslím, že tahle agrese jde primárně z týchle strany... Já si myslím, že obava z nějakého ruského vlivu je namístě. Potenciálně nějakýho fyzickýho, ale primárně psychologickýho.“

Toto vyjádření si dost protiřečí s projevy na náměstí. František Kostlán ve svém projevu prohlásil: „A představuje nebezpečí i pro nás, protože vítězný Putin by se nezastavil na ukrajinských hranicích!“ Podobných výroků tam bylo alespoň šest dalších od různých řečníků. Za prvé na náměstí se převážně mluvilo o hranicích, o bezpečnostní hrozbě, o bezprostředním přiblížení Ruska k českým hranicím. Za druhé – pokud to budeme vnímat metaforicky, tak stát se

hegemonem nelze pouhým oslabením protivníka. Stát se hegemonem je podle Gramsciho otázkou dominance a veřejného konsensu, souhlasného vládního diskurzu, který je schvalovaný jak vládnoucími elitami, tak ovládanými (Gramsci, 1999, s. 211). Tedy zde není úplně adekvátní považovat Rusko za hegemonu v současné Evropě. O vliv možná jde, ale ne o hegemonii. Za třetí – říkat, že tady nikdo nechce z Ruska dělat protivníka, nekoresponduje s aktuálním děním ani s pamětí, která současnou českou identitu ovlivňuje. Už jenom z výpovědí účinkujících na demonstracích a manifestacích Milionu chviliek je agresivní rétorika vůči všemu ruskému na běžném pořádku. Na manifestaci Česko proti strachu byly všude přítomny transparenty s nápisy „RuSSia“, „Fuck Putin“, „Putin = Hitler“ aj. Dokonce tam byla velká papírmašé socha obnaženého Putina, sedícího na zlatém záchodě se zlatým přívěskem Z a miniaturním přirozením. Po projevu Davida Stulíka, analytika bezpečnostního výboru bezpečnostního centra Evropské hodnoty, které zastupuje zájmy NATO, lidé volali: „Kurva! Kurvy!“ Jakub dále pokračuje:

„A pak tady jsou nějaký lidi, který se bojí o vlastní nějakou existenci bez ohledu na tu politickou nebo tu geopolitickou situaci... Když nemáte na jídlo, tak je vám nějaká politika ukradená, že jo. Nebo prostě nemůžete cestovat. Takže jsou tu lidi, kteří naprosto pochopitelně se bojí o základní svoje věci. Anebo jenom domněle možná, jo. Což může být nějakým obrazem, nějakým cíleným budováním narativu prostě chudoby, čehož se ty obchodníci se strachem cíleně snaží dosáhnout, že jo. Ještě na tom žijit.“

Jakub sice pojmenoval skupinu, která kvůli existenčnímu strachu demonstrovala, ale vlastně se jí vůbec nezabýval. Na akci Česko proti strachu pro ně nepředstavili žádný podpůrný narativ, který by jim mohl nabídnout naději. Řekl dokonce, že to je možná jenom sugesce od těch obchodníků se strachem. Lukášovi jsem položila stejnou, ale parafrázovanou otázku ohledně strachu vyvolávaného na jejich manifestaci, zda je, nebo není legitimní:

„Mně to přijde jako velmi oprávněná obava. My neříkáme, že ty lidi se nemaj bát, ale aby ten strach byl adekvátní situaci. A mně přijde, že je oprávněná

obava, že kdyby se stalo, co si to představovali, že po tejdnu by se Ukrajina zbortila, oni pověsili Zelenskýho na nějakéj kandelábr. Pak ho odvezli do Moskvy, zdrogovali a donutili podepsat to, že ho vlastně pozvali. Že by mu to dávalo přinejmenším odvalu si zkusit, co by to udělalo s těma Pobaltskýma zeměma. Tohle mi přijde zcela odpudivý. To nemělo být o tom: Nebojte se!, ale aby ten strach byl adekvátní situaci.“

Spíše než adekvátní strach je putinovské Rusko představováno jako archetyp zla. Jakub mluvil velmi emotivně, ale jeho výpověď se netýkala reality. Důmyslně promyslel sadistickou linii zvěrstev, která by se mohla stát, ale nestala. Nasvědčuje to podvědomým stereotypním představám, kterými se vysvětluje žitá realita. Propaganda funguje především přes emoce a stereotypizaci, které napomáhají racionalizaci názorů (Diesen, 2022, s. 32). Spíše než reálné ohrožení jde o ohrožení představované, kterými si odůvodňujeme válku. Celá manifestace Česko proti strachu se k němu vztahovala. Jejím obsahem nebylo to, jakým způsobem můžeme bojovat s inflací, s růstem cen, s nedostupností bydlení v době ekonomické krize, s nerovnostmi ve společnosti atd., tedy s problémy, které opravdu sužují českou společnost a jejichž řešení by bylo konstruktivním vyjádřením solidarity. Jejím předmětem byl pořád dokola se opakující Putin a představovaná hrozba pro demokracii, „západní“ hodnoty a svobodu. Jejich proslovy byly protkány klišé a emočně nabitými narativy jako „Naděje ví, že pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí“; „Strach je dobrý sluha, ale zlý pán“; „Jsme na jedné lodi, musíme táhnout za jeden provaz“ nebo „Pokud si uchováme laskavost, rozvahu a odvalu, zvládneme to“. Byly vyzdviženy požadavky na statečnost, bezpodmínečnou podporu Ukrajiny a obecnou, plytkou solidaritu vůči Čechům ve smyslu „Budme k sobě přívětiví“. Kromě toho nenabízela nic jiného.

Na druhou stranu na protivládní demonstraci se dostal ke slovu jiný narativ. Pouze v úvodu se mluvilo o strachu ze zdražování, z chudoby, ze snižování životní úrovně, z inflace a z bankrotu. O obavách, že nebude plyn. Mluvčím vadilo, že je Česká republika montovnou Evropy, že jsou ponecháni bez politického a ekonomického hlasu. Ale ve zbytku demonstrace řečníci přinášeli konkrétní řešení, která ovšem šla naprosto proti vládní agendě. Jejich hlavním požadavkem

bylo, ať nás vláda nezatahuje do války. Tuto válku neuznávají za vlastní. Jsou proti vojenské podpoře Ukrajině, požadují okamžité ukončení dodávek zbraní a vyjednání míru ze současné pozice českého předsednictví v radě EU. Za tuto válku nepřebírají zodpovědnost, mluvil o tom i pan Miroslav:

„Nehledě na to, že podle ústavy, já si to nepamatuju přesně, ale ta vláda má v první řadě hájit zájmy České republiky, bezpečnost České republiky, to třetí si nepamatuju. A co dělá? Zájmy České republiky nehájí, bezpečnost taky ne, protože my jsme de facto podle Fialy ve válce s Ruskem. Pořád se mluví, že jsme ve válce, ve válce. To není pravda. Vůbec ji nechceme. A kdo vyhlásil válku? Fiala.“ Manželka ho doplňuje: „Přeci válku vůbec nechceme. A všechno (všechny zbraně) odvézt na Ukrajinu? Vždyť ani nevíme, co se s tím tam děje.“

Bezpečnost a ekonomická prosperita podle pana Miroslava mají být pilíři české politiky. Válku oba odmítají stejně jako vládní důvody pro ni. Pro ně se jedná o cizí konflikt, do kterého by se vláda neměla zapojovat. Pozice Chvilék je v pozici války jednoznačně opačná. Lukáš to popsal slovy:

„Pro spoustu lidí je podpora Ukrajiny nobrainer z morálních důvodů. Je to jako někdo se brání agresorovi a už tam je to vlastně jednoznačný. Ale přišlo mi důležitý apelovat na pragmatickou stránku těch lidí... Je v našem sobeckém zájmu tu Ukrajinu podporovat, protože oni vedou naši válku, vedou náš geopolitický konflikt, který tady probíhá v podstatě od revoluce... Máme společného nepřítele prostě.“

Zde vidíme, že paměť tvaruje současné dění a současnou válečnou podporu lze vnímat jako projev antagonistických národních vztahů, které jsou v české paměti ukotveny. Lukáš mluví o tom, že se válka vede už od revoluce. Tedy vztah české společnosti vůči Rusku byl z pamětního hlediska latentně nepřátelský, ale teď jsou karty odkryté. Důležitý je zde výrok, že právě Ukrajina vede naši válku. Proto mne zajímalo, zda Chvilkaři přebírají zodpovědnost za tuto válku. Zda přebírají morální odpovědnost za případný neúspěch a zničenou zemi. Jakub:

„Já si myslím že je to hlavně věc Ukrajiny, že jo. To je věc Ukrajiny, jestli jsou ochotní bránit svoji zemi, jo. Pokud oni řeknou dost, už prostě nechceme bojovat dál a chceme udržet tyto hranice. Ať jdou do toho. Jo? Ale to je jejich rozhodnutí, ale pokud jsou ochotní. Ta země je prostě schopná jít do toho. Bojovat o svá území, tak si myslím, že na to mají právo. A myslím si, že je naší jako až povinností, nebo naším zájmem. Naším zájmem jakoby evropským, aby měli prostředky a mohli tohleto dělat.“

Jakub vnímá tuto válku tak, že my jim můžeme posílat zbraně, že je to dokonce naše povinnost, ale odpovědnost za válku, za mrtvé, za neúspěch je na Ukrajině. Že ukrajinská válka je českým a evropským zájmem, ale již není českou a evropskou zodpovědností. Zeptala jsem se Lukáše, jakým způsobem má Ukrajina vyhrát válku nad jadernou mocností, která si území už přisvojila.

„To je rozhodnutí Ukrajinců, jestli jako jestli ta válka si bere takovou daň, že ji třeba nechtějí vést do úplného konce. To jako nám nepřísluší rozhodovat. Ale jako zároveň moje fantazie je, když už jsme v týhle říši, je, že ty ruský vojenský selhání, který prostě jsou stále markantnější a který proměňují tuhle válku do stále násilnější a barbaršější podoby. Tak obnažuje nahotu toho cara a eventuelně přinese nějakou změnu, která v tuhle chvíli nebude nějak dramatická společensky. Ale přinejmenším prostě se dostaneme tam, kam se těšíme ode dne války, že se Putin teda zastřelí v nějakém bunkru, a zjistíme, co se stane v tom vakuu. To mne nenaplňuje žádným klidem. Já si myslím, že nějaký pošasenej generál má k tomu červenému čudlíku ještě blíž než on, ale to je svět ve kterým žijeme. A není možný, protože oni nám vyhrožují, tak tu Ukrajinu nebránit. To by mi přišlo jako extrémně callous – sobecký, zbabělý prostě. Já nedokážu říct, jestli takhle přemýšlí většina Čechů... To je jako ukrajinský rozhodnutí, jestli chtějí do války. Nikdo z nás nemůže rozhodovat za ty lidi, jestli chtějí do války. Nikdy to tak historicky nebylo.“

Lukáš se opět pustil do světa fantazie, kde probíhá konflikt. Ruští politici nikdy nevyhrožovali Evropské unii válkou, pouze varují před eskalací této proxy války. Mluvili o jaderném útoku v souvislosti s nejzazší obranou vlastních teritorií. Tento strach nemá oporu v realitě, nýbrž je výplodem západní

propagandy. Je to právě propaganda, která je pravým obchodováním se strachem. Nalijme si čistého vína. Historicky USA a NATO rozhodují, zda bude někde válka, ať už to ti místní chtějí, nebo ne – Libye, Srbsko, Irák, Afgánistán aj. I v tomto případě je válka záležitostí kolektivního Západu, který na území Ukrajiny vede proxy válku s Ruskem. Nepodporovat mírová jednání je z mé perspektivy naprosto „callous“, když už ne vůči lidským životům ztraceným ve válce, tak alespoň ve vztahu ke stále se zvětšujícímu počtu českých domácností, které pocítují ekonomické dopady války. Představovat si můžeme jakékoliv scénáře, ale pokud chceme být opravdu solidární, musíme přebrat zodpovědnost za probíhající krizi a válku. Musíme pomáhat, ale nezalepovat ekonomické dopady almužnami v podobě státní podpory, nýbrž aktivní politikou solidarity a ekonomickou regenerací. Chtě nechtě bude muset k mírovým jednáním dojít, tak proč je oddalovat. Proč nechávat občany, kteří přišli na demonstraci proti vládě zcela legitimně žádat o nápravu věcí, napospas ekonomické krizi. Česká republika je nízkopříjmovým státem a lidé nemají na to, aby mohli vyvážet peníze za hranice a zároveň si připlácet za tzv. daň z války, jak růst cen a inflaci pojmenovali zástupci platformy Česká republika na 1. místě. Zní to neskutečně samolibě říkat, že chceme podporovat vyšší cíle, čímž se ospravedlňuje zabíjení v ideologické válce, kterou ještě navíc vedeme v proxy režimu, a sedřít z kůže obrovské procento domácností a podniků. Zní to samolibě, protože pro elity jako jsou zástupci Milionu chviliek tyto finanční potíže představují jenom určité „obavy, které jsou na místě“, jak se o situaci vyjádřil Šimon Pánek ve svém videoprojevu na akci Česko proti strachu. Přitom pro mnohé domácnosti a podniky je to existenční hrozba. Jenom to ukazuje na nerovnost mezi těmi, kteří si mohou dovolit utáhnout opasek, a těmi, kteří ne. Není divu, že se ozývají radikální hnutí, což je pouhým důsledkem léta špatně nastaveného systému.

5.3.2 Nenávist a solidarita

Dne 29. 4. 2021, v čase největšího rozmachu pandemie covidu-19, se konala na Václavském náměstí demonstrace organizovaná Milonem chviliek pro demokracii. Sice je to už dávno, ale už tehdy jsme byli svědky počínajícího konfliktu v Evropě. Účastníci měli na sobě respirátory a dodržovali rozestupy. Demonstranti přinesli české a evropské vlajky, transparenty proti Zemanovi a

Babišovi, jeden účastník byl v nafukovacím kostýmu Tyronasaura Rexe, ostatní drželi bílou A4 s velkým černým vykřičníkem stejně jako řečníci. Uprostřed Václavského náměstí se rozprostírala velká ukrajinská vlajka.

Ústředním tématem byl nedávný výbuch v muničním skladě ve Vrběticích, kde zemřeli dva čeští občané. Jak se ukázalo, incident byl organizován a spáchán ruskými tajnými službami, takže není divu, že se tomu dostalo velkého negativního ohlasu. Leitmotivem demonstrace se stalo vládní napojení na Rusko. Milion chviliek se dožadoval vyřazení ruského Rosatomu z výběrového řízení pro dostavbu jaderné elektrárny Dukovany, žádal senát, aby podal žalobu na prezidenta Zemana pro velezradu. Všechno, co se týče Ruska a vztahu s ním, se označovalo za nežádoucí – např. vakcína Sputnik V nebo Dukovany. Rusko bylo a je vnímáno, že chce podřívat demokracii a rozdělovat společnost. Zeman byl označen za vlastizrádce za to, že udržuje vztahy s Ruskem.

Nejvíce mě na demonstraci zaujal projev Eugenie Číhalové, zástupkyně ruské menšiny v Radě vlády pro národnostní menšiny, která se nezastala nevinných ruských příslušníků české společnosti, ale naopak podněcovala zášť vůči nim. Svoje výhrady cílila na ruskou pátou kolonu, ale v projevu generalizovala ruskou menšinu tak, že se rozdíl mezi nimi rozplynul.

„Otevřely se brány páté koloně a ne malé. Zdálo by se, že se k nám i nadále přesunují ti, kteří jsou pro svá přesvědčení nepohodlní pro tamější vládu, ale současně s nimi přichází zcela jiný typ, který zde nehledí na lepší podmínky k životu. Přicházejí tvrdí byznysmeni a rychle zaujímají místa, která jim vyhovovala. Samozřejmě s podporou těch, kteří opět potřebovali podporu jejich. A poznenáhlu vidíme, že nová, tzv. Britská čtvrť v Praze, vůbec není britská, ale zdá se, že se sem přestěhovala ta bohatá část Moskvy s celým Arbatem. To samé v Karlových Varech, v Brně, v Ostravě.“

Její slova sklidila ovace, což mě zděsilo. Způsob jakým spojila pátou kolonu a Britskou čtvrť, což je nově postavená čtvrť v pražském sídlišti Stodůlky, byl zcela nevhodný a nepřiměřený. Stodůlky jsou městskou částí, kde opravdu žije hodně cizinců z východní Evropy, což dokládá například výzkum Arrival City: Jihozápadní město (Heřmanová a Lehečka, 2018). Britská čtvrť je nový komplex budov podle běžných českých standardů, které nepřekročují hranici

luxusu, kde by měli, podle Eugenie Číhalové, žít zbohatlíci ruského původu. Je snad nějaký důvod, proč by v této čtvrti měli žít Britové nebo jiní Evropané, ale ne Rusové? Musíme vzít v potaz, že na místě žijí úplně obyčejní lidé, kteří pracují, vychovávají děti, prostě žijí svoje životy. Jedná se o nenávistný výrok směřující přímo na obyčejné Rusy. Paní Číhalová dále pokračuje:

„Vyrostly zde ruské školy, ruské školky, ruské nemocnice, odborná lékařská pracoviště, právnícké služby. Proč ne? I jiné skupiny mají tyto služby. Ovšem zde se jedná o soustavné zabydlování a promořování těmi, kteří zde ani nepožadují občanství...”

Zde bych chtěla vytknout slovo „promořování“, který nese význam nakažení nemocí, znečištěním. Jedná se o vyloženě nenávistné pojmenování. Je tedy Česká republika promořována malým ruským podnikáním? Lékaři? Školkami? Navíc požadovat občanství je otázkou velice osobní. Ne všichni se chtějí vzdát své identity. Trvalý pobyt v České republice umožňuje žít jako běžný Čech, vydává se zpravidla po pěti letech nepřerušovaného pobytu na území a jeho platnost je 10 let. Za 10 let je, stejně jako v případě občanského průkazu, potřeba obnovit fotografii a tím i celý průkaz. Pro spoustu lidí je tato opce naprosto dostačující a neexistuje žádný český zákon, který by přikazoval o občanství zažádat.

„Jsou přesvědčeni, že sféra vlivu jim v podstatě patří dodnes. A tak se i podle toho chovají (potlesk, hvizd a zvuk fotbalové trumpety). A tak po události, která překvapila celý demokratický svět, bychom měli být více a více ostražitými. Pozorně sledovat ty, kteří žádají o vízum, o občanství. Nevydávat víza nebezpečným lidem. Neprodávat jim jen tak půdu a nemovitosti... My ani netušíme, čím vším zde vládnou. Příklady se teď vynořují z hlubin, o kterých jsme neměli ani zdání. Se svými rodinami zde provozují nelegální byznys. Někdy až na hranici kriminality.“

Opravdu nevím, kde tyto informace paní Eugenie Číhalová nasbírala, ale rozhovor mi poskytnout nechtěla. Ovšem vystupovat na nejdominantnějším veřejném prostranství v České republice a šířit mezi lidí nepodložená obvinění, za

kteřé je jí tleskáno, je trestuhodné. Protože tvrdit, že určitá skupina lidí by měla mít práva jiná než ostatní, zavání fašismem.

„To vše je jaksi přehlíženo. A proč? To vědí jenom ti, kteří přihlíží a nekonají. Česko se tak ukázalo jako vysoce kontaminované ruskou dezinformací a zákeřnou propagandou. S využitím řady příslušníků proruské páté kolony, ale s ohromnou podporou našich obyčejných a naivních adorantů Ruska. Jsou mezi námi přímo prorostlí jako plíseň.“

Tady paní Číhalová explicitně vystihla, co si o ruské menšině myslí – že jsme plíseň. Její vyjádření je vyloženě dehonestující a dehumanizující, což je mimochodem taktika, která se používala k ospravedlnění genocidy. I když Číhalová v tomto případě svá vyjádření zjevně směřovala na pátou kolonu, tak díky zevšeobecnování a připltání „Britské čtvrti, školky a lékaře či majetku“ do celkového příběhu její projev vyzněl neskutečně nenávistně. Já osobně se vůbec nedivím, že paní Číhalovou ruská menšina v lásce nemá. Všichni Rusové, kterým jsem tento projev z Václavského náměstí ukázala, z něho byli znechuceni a šokováni. Z jejího projevu je jasné, že Rusy pohrdá, považuje je za kriminální sebranku, plíseň, a říká tomu „úcta ke svobodě člověka“, čímž zakončila svůj proslov. Svobodě jakého člověka? Na úkor jakého člověka? Nejhorší na tom je, že Eugenie Číhalová pracuje ve vládě a zastupuje tam právě ty lidi, kterým by měla být ochráncem a oporou, podněcovat pochopení, spolupráci a dobré vztahy. „Ona sama je Ruska, že jo,“ snažil se jí zastat Jakub. Z vícero důvodů ale respondenti nebyli schopni reagovat, protože prý nemají dohled nad tím, co řečníci přednesou před publikem.

V této pasáži jsem jenom chtěla poukázat, že i takové projevy mají své místo na Václavském náměstí. Je jim tleskáno, jsou omlouvány, že to tato paní přece tak nemyslela. To vy jste si to špatně vyložili. Rusofobie není reflektována ani na společenské, ani na vládní úrovni. Bohužel ale tato rusofobie způsobuje, že se lidé rozdělují na ty liberální a prozápadní a na ty „naivní adoranty Ruska“, jak se o nich vyjádřila Číhalová. Vytváří se zde jasné dělení, jaké názory a náklonnosti jsou přijatelné a jaké nepřijatelné, a tím i distinkce mezi nezlomnou autoritou a vyvrhely na základě stereotypů o Rusku. Takto se lidé s jinými než proukrajinskými názory, i kdyby vůbec nebyly proruské, stávají oběťmi

společenské šikany. Ta začíná u posměchu, což je velice mocný nástroj ponižování a trestání, ale pokračuje dál a stává se institucionalizovaná. Na druhou stranu to má i opačný efekt, že můžeme přijímat evropské a západní standardy zcela nekriticky a naivně. Na tomto principu totiž funguje západní propaganda. Dokud tady bude takové dělení, není možné mluvit o nějaké pospolitosti a jednotě. Nemůžeme odmítnout konstruktivní dialog a zůstat objektivní, vždy budeme unášeni ideologickým manipulacemi a tímto se nikdy nedopátráme pravdy.

Vztah k Ukrajincům dotázání demonstranti na akci Česká republika na 1. místě projevíli buď opatrně, nebo ho vlastně neprojevovali vůbec. Pan Tomáš mi řekl:

„A ještě bych chtěl říct jednu věc. Věřím tomu, že válka na Ukrajině skončí. A díky tomu, že jsme udělali velice dobře, že jsme ty uprchlíky přivítali, ale musí pochopit jednu věc. My jsme jim pomohli, abychom jim ochránili životy, a ne proto, aby se tady plnily nějaký cíle demokratický změny, který ve výsledku mohou být i pro nás zdrcující, jako se ukazovalo v dějinách, že vytváření obrovského počtu cizinců může vést k určitým nepokojům a určitému vnitřnímu pnutí.“

Tomáš souhlasí s pomocí uprchlíkům do té doby, než pro ně bude čas jít zpátky domů po skončení války. Nechce velkou ukrajinskou menšinu s právem zasahování do politiky a obává se politizace pomoci Ukrajincům. Manželka pana Miroslava má jiný názor:

„Všechno je pro Evropskou unii, ale nekouká se na český lidi vůbec. Jako třeba s tou pomocí. Já nejsem proti pomoci, ale měli to trošku sortovat. Spousta Ukrajinců, co tady je, ti to vůbec nepotřebují. Jsou z míst, kde se vůbec neválčí. Všechno mají zadarmo. A naši lidi, chudáci? Co ty ženský s dětmi samy, když jim zvednou elektriku, všechno? Teďka měly co dělat, aby to zaplatily. A co teďka? Nenecháme nikoho padnout. Nevěřím jim ani slovo... Peníze na Ukrajinu se vždycky najdou, ale na důchody? Že nebude na důchody, to takhle tady říkají tohleto.“

Paní si myslí, že pomoc by neměla být plošná, ale cílená na chudé vrstvy příchozích z oblastí, které jsou přímo zasažené válkou. Bohužel je ale dnes situace na Ukrajině naprosto kritická. Sice se válčí především na východě Ukrajiny, raketové útoky však zasahují celé území. Mnoho míst v těchto zimních měsících zůstalo bez vody, elektřiny a tepla, které není možné bez elektřiny rozvádět. V takovýchto podmínkách není možné žít, pracovat a vychovávat děti. Očekává se, že migrační vlna z Ukrajiny do Evropy bude dále narůstat. Do východní Evropy a jiných Ukrajině přátelských zemí přicházejí lidé z různých sociálních kruhů. Česká republika nebyla připravena na tak velkou spoustu lidí, které bylo potřeba odbavit v co nejkratší době, proto zvolila postup Ukrajinský pas – vízum strpění. Všichni běženci se za stejných podmínek mohli ucházet o pomoc, kterou jim republika nabízela. Ovšem je i srozumitelné, proč manželka pana Miroslava tuto pomoc srovnává s matkami samoživitelkami a důchodci, což jsou dlouhodobě chudobou nejohroženější skupiny. Přestože jej jí líto spoluobčanů, kteří se dostali kvůli ekonomické krizi do úzkých, tak vyloženě proti pomoci Ukrajincům na útěku před válkou není. Je pro ni ale důležité, že stát by se měl v první řadě starat o vlastní občany, což má svoje opodstatnění.

Ohledně solidarity také mluvili lidé, kteří se zúčastnili protestní demonstrace proti akci Česká republika na 1. místě, která se konala na schodech před Národním muzeem. Hlouček převážně mladých studentů přes balustrády schodů věšel ukrajinské vlajky nebo transparenty jako „Vrabel vám lže“ apod. Dorazila jsem na místo spolu s těžkooděnci, když jsem je viděla tam nastupovat. Předtím totiž nějaký opilý člověk napadl dívku s ukrajinskou vlajkou. Podle výpovědi se jednalo o strhnutí ukrajinské vlajky, pohlavek a slovní napadení. Své otázky jsem směřovala do tohoto uskupení a odpovídali mi všichni dohromady:

„Chceme vyjádřit protiprot. Bojujeme za evropské hodnoty a podporu Ukrajině... Já mám pocit, že jsou vágně protiukrajínští z osobních důvodů, ale neumí to ani dát do nějakého ideologického rámce, tak ten ideologický rámec jim dali ti organizátoři akce. Přidala se k tomu energetická krize a podpořily to právě troll farmy, ruské tajné služby a ti vytváří tu náladu nenávistnou.“

Jde právě jen o pocit, že na akcích byla přítomna nenávistná atmosféra. Z osobních zkušeností mohu tvrdit, že na demonstraci panovala spíše přátelská atmosféra, trochu opatrná, ale spíše jsem u rozhovoru lidí pociťovala nadšení, že se mohou vyjádřit, že nejsou sami. A to i přesto že jsem mluvila jenom s menším počtem respondentů a snažila se vybírat různé věkové a genderové informátory. Nezaznamenala jsem ani nenávistné projevy, ani vymezování se vůči Ukrajincům, nýbrž proti vojenské pomoci Ukrajině a nespravedlivému rozdělování zdrojů. Ohledně incidentu s napadením mi pověděli:

„Než jste přišla, tak tady jeden pán uhodil paní s ukrajinskou vlajkou. Tady za náma. A křičeli na nás, že jsme nacisti a fašisti. Každý máme právo vyjádřit svůj názor. To je demokracie, což dělají oni. (Odkaz na probíhající demonstraci Česká republika na 1. místě.) My jsme tady malej koutek a oni nás prostě. To bylo něco neskutečného. Než jste přišla vy, tak se stal docela velký konflikt. První nám vyhodili banner dolů ze schodů a pak tam pan napadl paní s ukrajinskou vlajkou. Fyzický útok, jako než jste přišla.“ Kolega ji doplňuje: „Jako bojujme proti banderovcům. Jo? Že si do toho zatáhl ty banderovce, což je zase jenom ruská taktika. To je propaganda jenom.“

Vyvozují z toho, že někteří protestující mají své výhrady, ale ty jsou spojeny s nacismem a fašismem na Ukrajině, o kterém psala do války i západní média jako třeba Reuters, VICE, The Guardian aj. (Cohen, 2018; Hume, 2022; Rawlinson, 2018). Zatímco ze strany protidemonstrantů, kteří bojují za demokratické hodnoty a podporu Ukrajině, tento narativ je naprosto odmítnut jako proruský, a proto falešný. Je nepohodlný, protože narušuje unilaterální narativ a společenský souhlas. Byla jsem také svědkem způsobu, jakým mezi sebou tyto skupiny komunikují. Na pochodu k České televizi jsem si akci šla nahrát ze schodů Národního muzea, abych si mohla prohlédnout protestující a transparenty. Postavila jsem se vedle slečny s ukrajinskou vlajkou, která celou dobu na protestující z výšky balkonu ukazovala prostředníček. Demonstranti ji to opláceli. Pokřikovali na ni, ale neslyšela jsem konkrétní výrazy kvůli hluku z bubnů a fotbalových trumpet, ale také kvůli probíhajícímu zvučení Koncertu pro budoucnost, jež se neslo přes celé náměstí. Slečna Veronika mi to zdůvodnila slovy:

„Protože oni je (prostředníčky) ukazovali na mne. Já jsem tady akorát stála s vlajkou Ukrajiny, protože je pro mne důležitá. A oni celý ten dav na nás, nejenom na mne, ale i na mé přátele pokřikovali a ukazovali fakáče. Tak jsem je ukazovala taky. To je přesně ta demokracie. Kdyby na mne neukazovali a kdyby mne nenapadali tady. Fyzicky na mne začali šahat lidi v davu. I když jsme jenom stáli u stánku, kde jsme si chtěli koupit věci, že jsme chtěli dát peníze na podporu Ukrajiny a nějaký předměty. Tak na nás začali rvát a že jsme, pardon, píči, že jsme kretěni, ať táhneme zpátky a podobně. To mi nepřijde jako slušný vyjadřování. Když mne někdo napadá, tak se bráním. Vždycky. A ještě jenom bych řekla. Když jsme tady procházeli a ptali jsme se policajty, jestli je normální, že na nás někdo šahá, když vlastně nic neřveme a jenom procházíme. A ano. Ať jsem měla přes sebe ukrajinskou vlajku, nepřijde mi v pořádku, aby na mě cizí člověk šahal. Policajt mi řekl: ‚Nedivím se. Taky nemám rád Ukrajinu.‘ To mi nepřijde úplně oukej.“

Slečna Veronika mluví o tom, že naše vyjadřování může být i nedůstojné a urážlivé, ale pořádek je demokratický. Osobně si myslím, že slušnost je jednou ze zásad demokracie. Vidíme zde, jak se situace s demokracií v Česku vyostřuje. Narativy mířené proti všemu ruskému nebo proti všemu ukrajinskému začínají mít vyhrocený, agresivní charakter a přechází od slovních k fyzickým střetům. Tyto dvě skupiny nedokážou vést dialog a právě tím podřívají demokracii, ne svojí existencí.

Problémem však je, že na demonstraci Česká republika na 1. místě přicházeli i tzv. neviditelní lidé, což je vrstva obyvatel, která je natolik chudá, že se s ní ve veřejném prostoru prakticky nesetkáváme. Pochopila jsem to, když jsem viděla na demonstraci lidi v ubohém oblečení, s igelitkami místo tašek. Tak velká distinkce habitu mě zarazila. Je mi až trapné popisovat svoje pocity. Jsou to lidé, kteří chodí do práce v nejméně frekventované době, kteří nemají peníze na to, aby se zdržovali ve veřejném prostoru už jenom proto, že si nemohou dovolit koupit jízdenku navíc. Vymezovat se vůči takovým lidem, kteří mají strach, že nezaplátí složenky, je hyenismus. Zcela logicky budou směřovat tam, kde jim nabízí důstojnější život, protože současný systém v tom naprosto selhává. Tím, že odmítáme dialog s těmi, kdo „chtějí levný plyn“, odmítáme i dialog s těmi nejpotřebnějšími ve společnosti, kteří pouze požadují důstojné podmínky k životu.

Souhlasila jsem v této věci s Jitkou, která dříve podporovala Milion chviliek, ale dnes již ne:

„Hodnoty jsou už teď vyprázdněný slova... Vůbec tam nezaznívá, že musíme nahradit ekonomické systém, který to všechno ruší. A že nemáme svobodu být úspěšní. Ta se týká jenom privilegovaných lidí, což je termín. A že těch lidí, co nejsou privilegovaní a zbývají na ně ty příšerné práce a příšerné, nespravedlivé soutěžní podmínky, v kterých prohrávají čím dál víc. A že už se to týká naprostý většiny společnosti. Už to cejtí střední třída, ale furt jedeme tenhle pokrytecký narativ... Já jsem strašně unavená z toho, jak mi lidi, kteří žijou nějakou takovou v uvozovkách alternativu, jako vysvětlují, že my se tady jako máme dobře. A tohle tak bolí! Protože tady se tolik lidí nemá dobře. A jenom se to přehlíží a je to slepá skvrna a je to hrozně samolibý od těchhle lidí, který něco zvládli, protože si neuvědomují, že patří k těm privilegovaným. A je přesně tak. Tady se spousta lidí nemá dobře a společnost jde do háje. Právě, že my tady nejsme demokratický systém vůbec. Nemáme ekonomickou demokracii. Většina lidí to tady nezažívá. Většina lidí je upnutá k životu, který si nepředstavovali, nechtěj, nezajímá je. Jsou z něj unavení, vystresovaní, nemocní. A takovejhle systém nemůže radit jinejm. Nejdřív by si potřeboval najít svou vlastní cestu. Já neříkám, že v Rusku je to dobře. Nebo že Rusko jako dělá něco dobře. To vůbec ne, ale to jsou dva úplně odlišný narativy. A my už rozhodně dávno nevynášíme. Dávno už neplatí celý ten vylhaný, falešný narativ, že Amerika nebo Evropa vyváží demokracii. My jsme především byli vždycky otrokářský systém, kolonizační systém. A to funguje dneska furt. Je tady nová éra nové kolonizace, vyvážíme problémy, vyvážíme sociální problémy, vyvážíme odpad, vyvážíme postě všechnu tu černotu, kterou nechceme dělat tady, tak outsourcingujeme do tzv. třetího světa. Degenerujeme poslední zbytky soběstačnosti a tenhle narativ je tady fakt spousta dekad.“

Válka pouze vyostřuje problémy ve společnosti, které tady již existují. Demokracie a demokratické hodnoty nejsou všeobjímající zárukou opravdové svobody. Kapitalismus nevytváří rovnostářskou společnost. Problémy jako nenávisť (nenávisť vůči Rusku, nenávisť vůči Ukrajině) v tuto chvíli zakrývají, že současná česká společnost není solidární. Solidarita je hodnota, která ztratila v

neustálém opakování svůj význam. Pan Tomáš, který pracuje ve fabrice, tenhle postoj označil za „hnusnou rafinovanost“ a shrnul svoji výpověď slovy:

„Chci říct jednu věc. Doufejme, že na závěr, že žijeme v demokratické společnosti. Každý má právo na svůj názor. A proto jsem na tyhle demonstraci. A hlavně bych chtěl říct. Do budoucna bysme si měli dávat pozor na to, aby se nezneužívala humanita, solidarita pod záštitou Evropský unie, aby se plnily politický cíle.“

Humanita, solidarita, svoboda a hodnoty jsou v dnešní době pouze prostředky, kterými si odůvodňujeme nadřazenost západu.

5.3.3 Cenzura a dezinformace

Pan Miroslav, kterého jsem oslovila na protestním pochodu, mi řekl, že byl na všech protivládních demonstracích platformy Česká republika na 1. místě. Podle něj se jedná jak o ekonomickou, tak politickou stránku věci, se kterou nesouhlasí.

„Cenzura na prvním místě. Přečtu si něco na facebooku a pak to prostě zmizí. Názory lidí, které bych si chtěl přečíst, mizí. Celkové dění v Evropě. Já jsem cenzuru myslím zažil za socialismu. Nebyla taková, jako je teď.“

Na otázku, zda si myslí, že ta paralela je relevantní, důrazně potvrdil, že je. Dále ještě pan Miroslav uvedl příklad:

„Protože tady pořád Ukrajina, Ukrajina. Druhou stranu neslyším. Včera, příklad, na Polsko padly dvě rakety. Odpálili je Rusové. V poledne to byla už jenom jedna a odpoledne řekli, že to asi nebyli Rusové, ale že to byli asi Ukrajinci. Kde to jsme? A můj názor je, třeba v tomhle, proč by ti Rusové stříleli na Polsko?“ Jeho manželka dodala: „Nehleď na to, že si člověk má počkat. Ne hned odstřelit, že to byli ti. Mi to přijde, že jsou unáhlený názory na všechno prostě. Okamžitě střílet a všechno je proti Rusům.“

Druhá strana není slyšet, protože ji během prvního týdne války Evropa velmi rychle odstříhla. Zároveň s tím ji postavila vně zákona, čímž postavila vně zákona i veškeré proruské názory, jež se podle unilaterálního narativu stávají schvalováním či podporou ruské speciální operace. Občané České republiky se tak pro svoje názory mohou dostat do vězení až na tři roky dle § 365 o schvalování trestného činu a § 465 za popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocidy (ČTK a iDNES.cz, 2022). Tento akt je podle Fialovy vlády zdůvodněn bojem s dezinformacemi (Bartoniček, 2022). Účelem takového kroku je podle serveru Aktuálně.cz boj s rozklížením demokracie. Má to za následek hned dvojí vývoj událostí.

Za prvé to dává možnost eskalace rusofobní propagandy. Protože válka, i když je jenom informační, vyžaduje zapojení obou stran. Navíc si musíme přiznat, že propaganda je výdobytkem Západu. Z výzkumu Hutchingse a Szosteka, který se zaměřil na ruskou propagandu, vyplývá, že „charakteristiky, které ruská média připisují západním vládám, zahrnují pokrytectví, směšnost, arogantní hloupost a absenci morální integrity na hranici s kriminalitou“ (Hutchings a Szostek, 2015, s. 175) Tedy ty samé praktiky, ze kterých západ obviňuje Rusko, můžeme pozorovat také v západních masmédiích. Dalším způsobem je vytváření emočně podmíněného, falešného narativu, který označují za „cynický eklektismus“ (Hutchings a Szostek 2015, s. 183). Samozřejmě se používají i eufemismy, hledání senzací apod. Všechny tyto praktiky dnes najdeme v českých masmédiích.

Za druhé se ustanovila podprahová korelace mezi tím, být proti válečné podpoře Ukrajiny a být proruský. Což jsou dva různé názory, ale iniciativa Česká republika na 1. místě je obviňována právě z proruskosti, a ne z toho, že je proti podpoře Ukrajiny, přestože svoji proruskost odmítá. Na demonstracích jsem se nesečkala s žádným proruským názorem. Možná na to má vliv i to, že lidé mají strach, že by jim za jejich slova hrozil trest odnětí svobody. Možná to ale není předmětem názorů.

O strachu a citových manipulacích, který vychází z médií, se vyjádřila důchodkyně Iveta.

„(Je tam) Protože jsem ještě od roku 89 na žádný demonstraci nebyla a teď to cejtím, že teď se děje velká změna, a vzhledem k tomu, jak se o tom v

oficiálních médiích mluví, tak jsem si říkala, že si to zkusím na vlastní oči, protože nechci být nikým manipulovaná. Tak jsem si říkala, že sem půjdu nasát tu atmosféru, o co tady jde. Protože se chci řídit svým vlastním srdcem a svým vlastním svědomím, jestli je to vopravdu, jestli jsou tu vopravdu tak strašné živly, jak o nich píšou. O čem to teda celý je. Navíc prostě celou tu dobu, ty tři roky už skoro, je to pro mne doba hodně jakoby zmatená. A já prostě postupně přestávám mít důvěru v oficiální prostě média. A příliš se na mne tlačilo strachem. Příliš jsem byla citově vydíraná. A najednou cítím, že tady asi musí dojít k nějaké velikánské změně. Tak jenom zkoumám, odkud ta změna půjde, kde je ta pravda. Tak ji tak hledám... (Společnost je dnes) Hodně konzumní, hodně materialistická. Hodně lživá. Vlastně nesrozumitelná. Jak teď i ta cenzura, která jede, vyděračská citově. Vůbec se mi nelíbí, jak politici mluvěj. A to, co se na mne line občas z Český televize. Já už jsem ji vypla, protože jsem si říkala, to ne. To mně vůbec nedělá dobře. Vůbec mi to jako nepomáhá k nějakému životu. Takže hledám samozřejmě v té alternativě.“

Paní Iveta řekla, že oficiální média v ní záměrně vyvolávají strach a manipulují jí skrze citové vydírání, což ji přimělo k tomu, jít na demonstraci iniciativy Česká republika na 1. místě, aby si osobně ověřila, co je pravda. Na demonstraci se nešla vyjádřit, ale hledala pro sebe přijatelný způsob komunikace, který nebude vyděračský. Na druhou stranu na pódiu Chvilkařů pro ně měl František Kostlán následující pojmenování:

„Na té demonstraci hovořili i komunisté se stalinistou Skálou v čele. (Dav: „Fůj!“) I tito majitelé ‚jediné správné pravdy‘ si vypouštěli holubici míru, zatímco pod nimi žily národy v nesvobodě a strachu. Protivládní demonstranti jdou nejen v Putinových stopách, ale ve stopách Donalda Trumpa. Stejně jako on hlásají a podporují konspirační teorie a stejně jako on spolupracují s extrémisty. Svou iniciativu nazvali po trumpovsku Česko na 1. místě. To je cesta sobectví, egoismu a omezenosti...“

Pan Kostlán se hrubě vymezil vůči druhé straně. Poukazoval na jedinou správnou pravdu totalitního sovětského režimu, která ale díky cenzuře v západních médiích vyznívá pokrytecky. Neboť je zde možný jenom jeden

správný narativ a ten je proukrajinský. Kdokoliv, kdo chce mírová jednání na Ukrajině, je zrádce. Jakýkoliv jiný narativ je odmítnut jako dezinformace nebo konspirační teorie. A přestože existují důkazy jako kauzy Project Veritas, nedávná kauza Twitter Files nebo koneckonců uvěznění Juliana Assange, které naprosto diskreditují legitimitu západních médií, je stále tento narativ nekriticky přijímán.

Předmětem dnešního zpravodajství jsou často nepodstatné věci, které nevypovídají o příčinách problémů. Mluví o tom Jitka:

„Ty jo, stačí se asi každý den podívat na televizní zprávy. Já úplně nevidím, že by to bylo jako o tom. Nebo že bysme se tady ve zprávách nebo novinách z těch hlavních mediálních domů jako dozvídaly zprávy o tom, jaký jsou ve společnosti nerovnosti. Kolik lidí tady trpí chudobou. Kolik rodin se rozpadá z ekonomické důvodů. Jaký dopad skutečně má to obrovské zdražování a inflace, a jaký to má kořeny. Ve zprávách se jako dozvíš, že. Ty bláho. 10 způsobů jak můžete ušetřit, mezi který patří topte na 18 stupňů a noste svetry. Pak ti ve zprávách o 14 dní později píšou velkým titulkem, že v domácnostech jsou plísň, a hned ti radí, co si koupit na plísň, protože prostě nemůžeš dost vytápět domy. Takovými blbostmi se zabýváme. Jako v tom lepším případě, pokud ti ve zprávách nejde reklama na nový seriál. Což je šílený.“

Zeptala jsem se jí, jestli s tím vzestup podporovatelů demonstrace Česká republika na 1. místě souvisí.

„Já si myslím, že tohle jsou už výsledky toho. Daleko víc si myslím, že příčiny jsou v masmédiích, v tom, kdo má zas ekonomickou svobodu ovlivňovat názory většiny. Vlastnit jako masmédiá a v tom, jak už vlastně máme zkorumpované celý novinářský svět v tom masmediálním významu. Že se tady vlastně nešíří skutečné zprávy o vztahu společnosti. Ono to zní asi naivně si něco takového představit, ale ten důsledek je takovejhle. Že se tady vypráví nějaký informace, strhává se pozornost lidí k marginálním. A k jako emočně nabízejícím zprávám. Vlastně se vyplejtává potenciál lidí zlepšovat svoji situaci a vůbec o ni vědět.“

Podporovatelé demokratických hodnot vnímají, že svoboda slova je to, když lidé mohou přijít na demonstraci, ale tím to končí. Nepodporují jiný názor. Slova jako integrace a diverzita, které byly tak populární v minulém desetiletí, najednou zmizela z veřejného diskurzu. Mají pocit, že oficiální demokratická vláda je dostatečným projevem svobod, ale tak to není. Dokud nebudou opravdu svobodná média, dokud se nebudeme do hloubky zabývat složitými společenskými tématy, dokud nebudeme sebekritičtí, dokud si nepřipustíme, že věci nejsou tak skvělé, jak se o nich mluví, dokud nebudeme usilovat o integraci i těch nejchudších do rozhodování, tak tady demokracii a opravdovou svobodu mít nebudeme. Jestliže jsou na vzestupu radikální hnutí, pak je to projevem nefungujícího systému. Mluvit o organizátorech protivládních demonstrací jako o obchodnících se strachem je pak úplně pokrytecké, protože ty elity, které se takto vyjadřují, nevěnovaly pozornost těm, kteří se teď bojí o svou existenci.

Měla jsem v plánu ještě napsat jednu kapitolu, která by se týkala mediální reprezentací dění na Václavském náměstí, ale nenapíšu. Jsem si vědoma, že kvůli svému původu a kritice současného dění v české společnosti už i tak stojím na hranici tolerovaného. I když jsem se pokoušela vyselektovat ty zprávy o demonstracích, které by se netýkaly Ruska, tak mi nezbylo vůbec nic, na čem bych mohla stavět. Každý jednotlivý článek, každý politický komentář, každé expertní mínění ohledně iniciativy Česká republika na 1. místě jsou vztahovány k Rusku. Neexistuje jediný názor, který by hovořil jinak, a přitom by nebyl označen za dezinformační zpravodajství, což jenom dokazuje, že zpravodajství reprodukuje unilaterální vládní narativ v nastolování společenského souhlasu. Zároveň to ukazuje vztah dominance a umlčování. Reportáže a články se nezabývaly skutečnými příčinami problémů. Většinou se jednalo o pouhé konstatování. Mluvílo se jenom o tom, že vláda nedostatečně pečuje o své obyvatelstvo. Ale v každém textu se zdůrazňovalo, že toho využívají proruské síly k podrývání demokratické společnosti, což je označováno za důsledek. Toliko k cenzuře a dezinformacím.

6. Závěr

Václavské náměstí je historicky obchodním, transportním a kulturním prostorem a zároveň dějištěm politických událostí. Od sametové revoluce česká společnost i samo náměstí prošly výraznou změnou k západní integraci. Náměstí bylo dlouhou dobu neudržované a zanedbávané, kvetly tu podvodné praktiky, které byly dlouhou dobu tolerovány. S nástupem politiky trvalých hodnot do zastupitelstva Městské části Praha 1 se začaly dít změny. Nejviditelnější změnou je sanitační proces, který odstraňuje vizuální a jiné senzorické znečištění, ale zároveň i nechtěné aktéry. Dalším významným procesem je rekonstrukce, která probíhá v souladu s rekonstrukcemi přiléhajících komerčních prostor. Tyto změny využívají především místní zájmové skupiny v čele se zapsaným spolkem SDRUŽENÍ NOVÉHO MĚSTA PRAŽSKÉHO v procesu komodifikace ke zhodnocování ekonomického kapitálu, protože místní obyvatelstvo se převážně odstěhovalo jinam. Chybí zde komunální občanská politika. O tom svědčí i orientace obchodu a služeb na turisty jako na hlavní zdroj příjmů. Ale také případ výstavby Květinového domu jako ukázkou bezpráví komunity před zájmy developera. Prostor je již natolik saturován turismem, že mění lokální uspořádání. Pražané se místu vyhýbají kvůli drahotě, špíně (horní část náměstí, která ještě neprošla rekonstrukcí), hluku a turistickému zatížení.

Václavské náměstí jako prostor samotný odkazuje k historickému dění a formuje paměť i identitu společnosti. Socha sv. Václava je reprezentací mytologické figury, jež připomíná kosmologický základ českého národa, ale její smysl je spíše politický. Je předmětem vyjádření suverenity české národní identity a je na ní tak odkazováno. Stejně tak je politická socha obráceného Václava, ale ta odkazuje spíše k tragikomedii dnešního politického života. I Národní muzeum můžeme vnímat jako majestátní pomník národotvorného procesu, který byl nedávno opraven a který je pýchou jak náměstí, tak společnosti. Reference k tzv. Štrougalovým sadům vyjadřuje jak vztah, tak vzhled horní části náměstí. Sady byly vytvořeny odstraněním podélné tramvajové linie spojující náměstí s Vinohradskou třídou a umístěním bariér jako květináčů či neprostupných zahradních ploch k tomu, aby zamezily shromažďování lidí. Tato úprava byla pojmenovaná po tehdejšímu komunistickém politikovi. Rekonstrukce, která má probíhat od roku 2023, má za úkol tyto sady odstranit. Architektonická skladba

náměstí vypovídá o prosperitě české společnosti, ekonomiky a kultury první poloviny 20. století.

Oficiální paměť místa se nese v duchu vzpomínání na totalitní režim a sametovou revoluci jako na trauma. Nejvíce téma podporují veřejné výstavy konané u příležitosti státních svátků a výročí okupace vojsky Varšavské smlouvy 21. srpna 1968. Minulost vykreslují v binárním kódu k svobodné, demokratické současnosti. Přitom je důležitý aspekt zapomínání a eliminace nepohodlných fakt. Na těchto výstavách není předrevoluční minulost Václavského náměstí nikdy dávána do souvislosti s jeho pestrým sociokulturním životem, nýbrž jenom s bolestivými zlomovými okamžiky. Takové zapomínání naturalizuje negativní jevy jako vyliďňování, komodifikace a především odcizenost Pražanů.

Oslava dne sametové revoluce je dnes ritualizovaná ve formě Koncertu pro budoucnost. Odkazuje k momentu iniciace české demokratické společnosti. Skrze rodinnou, mezigenerační a osobní vzpomínky na útrapy minulého režimu znovu spojuje národ jako kontinuální představované společenství. Modlitba pro Martu je stále emočně efektivní vynalezená tradice, zatímco cinkání klíči je spíše na ústupu. Letos se smysl pamětního rituálního obřadu aktualizoval. Narativ ožil ve vztahu k Putinovu režimu a k válce na Ukrajině jako boj za svobodu a demokratické hodnoty. Uctění památky obětí komunismu není rituálem veřejného charakteru, jako je třeba 17. listopad. Je buď privátní a niterné, nebo není praktikované, s čímž souvisí i zanedbání památníků na Václavském náměstí.

Václavské náměstí se za poslední rok několikrát zaplnilo demonstranty a společenské nálady se zde velmi jasně projeví. Hlavními aktéry těchto událostí se stala politická aktivistická organizace Milion chviliek pro demokracii nebo iniciativa Česká republika na 1. místě, které se vůči sobě ideově vymezovaly. Hlavními body rozporu, které jsem zkoumala, byly strach a válka, nenávisť a solidarita, cenzura a dezinformace, přičemž vše se vztahovalo k Rusku jako zosobnění zla.

Hlavními body protivládních demonstrací se stala hrozba zavlčení do války a ekonomická krize. Protestující odmítali svoji účast ve válce a požadovali mírová jednání. Chvilkaři zase podporovali bezpodmínečnou pomoc Ukrajině, kterou označili za evropský zájem, ale vzdávali se morální odpovědnosti za tuto proxy válku. Svoji pozici zdůvodňovali tím, že Rusko představuje nejen bezpečnostní hrozbu, ale také hrozbu pro demokracii. Toto antagonistické vidění

Ruska je podmíněno vzpomínkou na trauma okupace a rusofobní propagandou. Výpovědi Chvilkařů byly emotivní a stereotypizované, čímž zdůvodňovali svoji jednoznačnou pozici na straně války jako obrany demokratických hodnot. Svoje názory stavěli na představách a strachu než na opravdové hrozbě.

Rusofobní nálady byly přítomné již před válkou, což jsem zdokumentovala na základě projevu zástupkyně pro ruskou menšinu při Radě vlády na demonstraci Milionu chviliek pro demokracii, která používala generalizace, dehonestující a dehumanizující výroky proti ruské menšině ještě na jaře roku 2021. Poodkrývá to způsob, jakým se utváří distinkce mezi dobrem a zlem podle nacionálního příznaku. Všechno, co není proukrajinské, je establishmentem označeno za proruské zlo a je všemi možnými způsoby potlačováno. A naopak vše západní je přijímáno zcela nekriticky. Toto dělení se rozšiřuje i na názory české společnosti, ve které vytváří společenské protipóly. Shromáždění na Václavském náměstí probíhala převážně poklidně, ale ojediněle docházelo i k provokacím.

Ve vytváření společenského souhlasu a veřejného mínění hrají největší roli masmédiá. Ty jsou dnes ovlivněny cenzurou, dezinformacemi a misinformacemi. Cenzura a kriminalizace ideologicky nesprávného diskurzu mají dle současné vlády největší podíl na boji s rozklížením demokracie, jakkoliv absurdně to může znít. Za dezinformace se označují nepohodlná fakta jako třeba přítomnost ultrapravicových skupin v ukrajinské armádě, protože se to nehodí do unilaterálního narativu. To mediální vakuum se pak vyplňuje misinformacemi a malicherným zpravodajstvím, které se nezabývají kořeny problémů. Západní propaganda apeluje především na city a na morální integritu jedince.

Největším problémem současnosti je však solidarita. Probíhající válka na Ukrajině nás uvrhla do ekonomické krize, která přivedla desetitisíce lidí na demonstrace iniciativy Česká republika na 1. místě. Pro svůj zdánlivě ruský odkaz jsou tito lidé a její zástupci šikanováni, odmítáni nebo, diskvalifikováni. Solidarita v narativu Chviliek se nejdříve vyjadřuje Ukrajině, až pak spoluobčanům. Jinými slovy – první jsou hodnoty a pak jsou lidé. A právě tam je to špatně. Hodnoty se v demokratickém systému nikdy nemají stavět do opozice k radikálnímu zlu, nýbrž mají být hluboce zkoumány a implementovány.

7. Bibliografie

- Abu-Lughod, Lila. 1991. "Writing Against Culture." In *Recapturing Anthropology: Working in the Present*, edited by Richard G. Fox, 137-162. Santa Fe: School of American Research Press.
- Anderson, Benedict. 2008. *Představy společenství: Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum.
- Appadurai, Arjun. 1996. *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
<http://www.faculty.fairfield.edu/dcrawford/appadurai.pdf>.
- Appadurai, Arjun. 2000. "Grassroots globalization and the research imagination." *Public Culture* 12 (1): 1-19. <https://dx.doi.org/10.1215/08992363-12-1-1>.
- Badiou, Alain. 2001. *Ethics: An Essay on the Understanding of Evil*. Translated by Peter Hallward. London: Verso.
- Bečková, Kateřina. 1993. *Václavské náměstí v běhu staletí*. Praha: Schola ludus Pragensia.
- Bečková, Kateřina. 1998. *Nové Město*. Praha: Nakladatelství Schola Ludus-Pragensia.
- Biegel, Richard. 2019. "VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ A ZROZENÍ PRAŽSKÉ „CITY“ NA POČÁTKU 20. STOLETÍ." *Staletá Praha XXXV*, no. 2019 (12): 86-113. ISSN 0231-6056.
- Burawoy, Michael. 1998. "The Extended Case Method." *Sociological Theory* 16, no. 1 (March): 4-33. <https://doi.org/10.1111/0735-2751.00040>.
- Chomsky, Noam. 2017. *The Responsibility of Intellectuals*. New York: New Press.
http://mguntur.id/files/ebook/ebook_1605608628_87366785ac316222f0ce.pdf.
- Cohen, Abner. 1969. "Political Anthropology: The Analysis of the Symbolism of Power Relations." *Man New Series* 4, no. 2 (6): 215-235.
<https://doi.org/10.2307/2799569>.
- Cohen, Abner. 1974. *Two-Dimensional Man: An Essay on the Anthropology of Power and Symbolism in Complex Society*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/09/Two-Dimensional-Man-An_E

[essay-on-the-anthropology-of-Power-and-Symbolism-in-Complex-Society-by-Abner-Cohen.pdf](#).

Connerton, Paul. 1989. *How Societies Remember*. Trowbridge: Cambridge University Press.

Dahrendorf, Ralf. 1991. *Úvahy o revoluci v Evropě v dopise, který měl být zaslán jistému pánovi ve Varšavě*. Translated by Karel Kovanda. Praha: Evropský kulturní klub.

Diesen, Glenn. 2022. *Russophobia: Propaganda in International Politics*. London: Palgrave Macmillan.

Emmert, František. 2019. *Sametová revoluce*. Praha: Albatros Media a.s.

Eriksen, Thomas H. 2012. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Foucault, Michel. 2000. *Dohlížet a trestat: Kniha o zrodu vězení*. Translated by Čestmír Pelikán. Praha: Dauphin.

Gramsci, Antonio. 1999. *Essential Classics in Politics*. London: ElecBook, The Electric Book Company.

Hájek, Václav, and Eva Bendová. 2018. *Neony a světla reklam*. Praha: Paseka.

Halbwachs, Maurice. 1980. *On collective memory*. Chicago, London: The University of Chicago Press.

Herman, Edward S., and Noam Chomsky. 1988. *The Political Economy of the Mass Media*. New York: Pantheon Books.

<https://www.monvoisin.xyz/wp-content/uploads/2020/11/Noam-Chomsky-Edward-Herman-Manufacturing-Consent-1988.pdf>.

Heřmanová, Marie, and Michal Lehečka. 2018. "Arrival City: Jihozápadní město – Anthropictures." Anthropictures.

<http://anthropictures.cz/portfolio/arrival-city-jihozapadni-mesto/>.

Hobsbawm, Eric J., and Terence Ranger. 1992. *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hutchings, Stephen, and Joanna Szostek. 2015. "Dominant Narratives in Russian Political and Media Discourse during the Ukraine Crisis." In *Ukraine and Russia: People, Politics, Propaganda and Perspectives*, edited by Agnieszka Pikulicka - Wilczewska and Richard Sakwa. Bristol: E-International Relations.

Janáček, Josef. 1983. *Malé dějiny Prahy*. Červený Kostelec: Panorama.

- Kohout, Jiří, and Jiří Vančura. 1986. *Praha 19. a 20. století: Technické proměny*. Praha: SNTL.
- Kopytoff, Igor. 1986. "The cultural biography of things: commoditization as process." In *The Social Life of Things*, edited by Arjun Appadurai, 64-91. Cambridge: Cambridge University Press.
http://web-facstaff.sas.upenn.edu/~cavitch/pdf-library/Kopytoff_CulturalBiography.pdf.
- Ledvinka, Václav, and Jiří Pešek. 2000. *Praha*. Translated by Jiří Pešek. Praha: Lidové noviny.
- Madden, Raymond. 2010. *Being Ethnographic: A Guide to the Theory and Practice of Ethnography*. London: SAGE Publications.
- Malkki, Liisa. 1992. "National Geographic: The Rooting of Peoples and the Territorialization of National Identity Among Scholars and Refugees." *Cultural Anthropology* 7, no. 1 (2): 24-44. 10.1525/can.1992.7.1.02a00030.
- Marovelli, Brigida. 2014. "Meat Smells Like Corpses': Sensory Perceptions in a Sicilian Urban Marketplace." *Urbanities* 4, no. 2 (November): 21-38.
https://www.anthrojournal-urbanities.com/docs/tableofcontents_7/4%20-%20Marovelli%20Art%20Fin.pdf.
- Misztal, Barbara. 2003. "THEORIZING REMEMBERING." In *Theories of Social Remembering*. Maidenhead: McGraw-Hill Education.
- Pánek, Jaroslav, and Oldřich Tůma. 2018. *Dějiny českých zemí*. Praha: Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum.
- Poche, Emanuel. 1985. *Prahou krok za krokem*. Praha: Panorama.
- Půtová, Barbora. 2019. *Antropologie turismu*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum.
- Said, Edward W. 2008. *Orientalismus: západní koncepce Orientu*. Praha: Paseka.
- Salter, Mark B. 2015. "Passport Photos." In *Making Things International 1: Circuits and Motion*, 18-35. Minneapolis: University of Minnesota Press.
<http://www.jstor.org/stable/10.5749/j.ctt14jxw02.5>.
- Smith, Anthony D. 2003. "Etnický základ národní identity." In *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*, 270-296. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Štursa, Jiří, Jaroslava Staňková, and Svatopluk Voděra. 1991. *Pražská architektura: významné stavby jedenácti století*. Praha: Tiskařské Závody.

Turner, Terence S. 2012. "The Social Skin." *HAU: Journal of Ethnographic Theory* 2, no. 2 (Fall): 486-504.

<https://www.journals.uchicago.edu/doi/10.14318/hau2.2.026>.

Jiné zdroje:

Bartoníček, Radek. 2022. "Žádná cenzura, ujišťuje Fialova vláda. Boj s dezinformacemi vykopne děkovací kampaní." *Aktuálně.cz*.

<https://zpravy.aktualne.cz/domaci/vlada-boj-s-dezinformacemi/r~08f399ca8efa11ec8d900cc47ab5f122/>.

Bigas, Jiří. 2012. "Smrad se na Můstku line už 33 let. Dopravní podnik si s ním neví rady." *Metro.cz*, June 25, 2012.

https://www.metro.cz/smrad-se-na-mustku-line-uz-33-let-dopravni-podnik-si-s-ni-m-nevi-rady-pyh-/praha.aspx?c=A120625_155945_co-se-deje_jbs.

Cibula, Václav. 2007. *Pražské pověsti*. Praha: Beta.

Cohen, Josh. 2018. "Commentary: Ukraine's neo-Nazi problem." *Reuters*, March 19, 2018.

<https://www.reuters.com/article/us-cohen-ukraine-commentary-idUSKBN1GV2TY>.

Cox, Christoph, Molly Whallen, and Alain Badiou. 2001-2002. "ON EVIL: AN INTERVIEW WITH ALAIN BADIOU The subject weakened and destroyed." *CABINET*, no. 5 (Winter).

ČTK and iDNES.cz. 2022. "Za schvalování ruské invaze hrozí až tři roky vězení, varuje státní zástupce." *iDNES.cz*.

https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/ukrajina-trestny-cin-podpora-ruska-kyjev-valka.A220226_082553_domaci_elk.

Frouzová, Kateřina. 2019. "Výzva Milionu chviliek zabrala. Lidovci, starostové i TOP 09 hlásí množství nových zájemců o členství." *Archiv HN*, December 2, 2019.

<https://archiv.hn.cz/c1-66686720-vyzva-milionu-chvilek-zabrala-lidovci-starostove-i-top-09-hlasi-desitky-novych-zajemcu-o-clenstvi>.

Hájek, Václav. 2013. "Za prostitutkami z Václaváku | Radio Wave." *Radio Wave*, October 17, 2013. <https://wave.rozhlas.cz/za-prostitutkami-z-vaclavaku-5269335>.

- Hovorková, Johana. 2022. "Znásilnili batole. Zemřelo. Ruské zločiny pokračují, připomněla je nahá žena na festivalu v Cannes." *Forum 24*, May 20, 2022.
<https://www.forum24.cz/znasilnili-batole-zemrelo-ruske-zlociny-pokracuji-pripomnela-je-naha-zena-na-festivalu-v-cannes/>.
- Hume, Tim. 2022. "How a Far-Right Battalion Became a Part of Ukraine's National Guard." *VICE*, February 16, 2022.
<https://www.vice.com/en/article/3ab7dw/azov-battalion-ukraine-far-right>.
- Jansová, Petra, and Adam Gebrian. 2016. "Architekt: Václavák je náhrobkem komunismu. Z Prahy se stane evropské město až po revitalizaci - Aktuálně.cz." *Magazín - Aktuálně.cz*, April 8, 2016.
<https://magazin.aktualne.cz/rozhovor-petr-kucera/r~f8eb4d94fc9111e5bdc50025900fea04/>.
- Kropp, Vilém. 2008. *Wenceslas Square 1950s - 1980s*. Beroun: Knihkupectví U Radnice.
- Mitřuková, Jana, dir. 2016. *VACLAVAK*. Praha:
https://www.youtube.com/watch?v=MVUOeGmLBus&ab_channel=JanaTucakovi%C4%87.
- Mrázková, Daniela, ed. 2018. *Fateful moments of Czechoslovakia: picture story of the century*. Praha: Czech Top Photo.
- Orwell, George. 2008. *1984*. London: Penguin Books.
<https://rauterberg.employee.id.tue.nl/lecturenotes/DDM110%20CAS/Orwell-1949%201984.pdf>.
- Rawlinson, Kevin. 2018. "Neo-Nazi groups recruit Britons to fight in Ukraine." *The Guardian*, March 1, 2018.
<https://www.theguardian.com/world/2018/mar/02/neo-nazi-groups-recruit-britons-to-fight-in-ukraine>.
- Stránský, Jan. 2022. "Glosa: Slovo dezolát si zakažme. Ponižujeme jím sami sebe." *Seznam Zprávy*, November 29, 2022.
<https://www.seznamzpravy.cz/clanek/domaci-politika-glosa-zakazme-si-slovo-dezolat-ponizujeme-jim-sami-sebe-220276>.